

บทที่ ๓ พระปัจเจกโพธิสัตว์

เนื้อหาบทที่ ๓

๑. ความหมายพระปัจเจกโพธิสัตว์
๒. ประเภทแห่งปัจเจกโพธิสัตว์
๓. เหตุให้ปรารถนาเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าครั้งแรก
๔. อภินิหารและการได้รับพยากรณ์
๕. พระปัจเจกโพธิสัตว์ผู้ปลั่งพลาด
๖. การบำเพ็ญปัจเจกพุทธการกธรรม
๗. การตรัสรู้ปัจเจกโพธิญาณ
๘. ปัจเจกพุทธานุภาพ
๙. การบำเพ็ญประโยชน์

วัตถุประสงค์

บทนี้ต้องการให้ศิษย์มีความรู้ ความเข้าใจในข้อต่อไปนี้

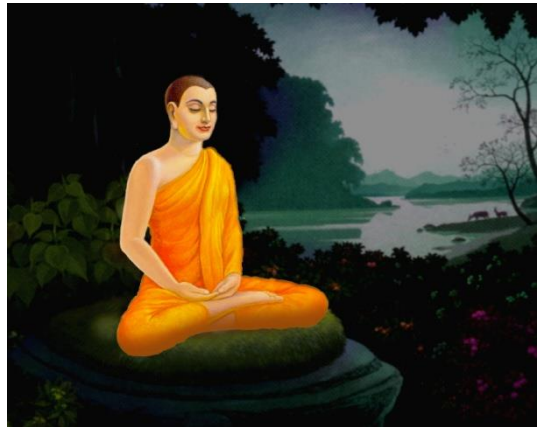
๑. ความหมายและประเภทแห่งปัจเจกโพธิสัตว์
๒. การบำเพ็ญปัจเจกพุทธการกธรรม
๓. การบำเพ็ญประโยชน์ของพระปัจเจกพุทธเจ้า

บทที่ ๓ พระปัจเจกโพธิสัตว์

๓.๑. ความหมาย

พระปัจเจกโพธิสัตว์ หมายถึง ผู้บำเพ็ญบารมีเพื่อจะตรัสรู้ด้วยตนเอง ไม่ได้ตรัสรู้ตามใคร และไม่ใคร่ปรารถนาจะสอนใครให้ตรัสรู้สัจธรรมตามพระองค์ เมื่อตรัสรู้แล้วเรียกว่า พระปัจเจกพุทธเจ้า

อริยาคัยของบุคคลผู้ที่ปรารถนาปัจเจกโพธิญาณ คือ ชอบอยู่ผู้เดียว ไม่ชอบคลุกคลีด้วยหมู่ ไม่มีจิตผูกพันในหมู่ มีปกติเห็นโทษในการมีเหยื่อใย ขวนขวายน้อยในกิจที่ไม่เกื้อกูลแก่กุศล เมื่อประสบอารมณ์เล็กน้อยที่ควรให้เกิดความสังเวช ก็เกิดความสังเวชได้ง่าย มีปัญญาที่คิดจะออกจากภพเกิดขึ้นบ่อย ๆ ไม่ชอบทำหน้าที่กัลยาณมิตรเท่าที่ควร เวลาบำเพ็ญบุญจึงไม่ใคร่จะชักชวนผู้อื่นให้ทำบุญตามด้วย เพราะเบื่อหน่ายต่อเพื่อนมนุษย์ที่แนะนำได้โดยยาก แต่มีความเพียรกล้าเฉพาะตนที่มุ่งมั่นในการละอกุศล และบำเพ็ญกุศลด้วยจิตแรงกล้า สามารถเตือนตนเองได้ในสิ่งที่เคยผิดพลาดแม้ครั้งเดียว หรืออาจผิดพลาด มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อยเป็นนิจ

๓.๒. ประเภทแห่งปัจเจกโพธิสัตว์

ประเภทแห่งพระปัจเจกโพธิสัตว์ พระอรรถกถาจารย์ท่านจัดตามกาลเวลาที่บำเพ็ญบารมีเป็น อย่างต่ำ อย่างกลาง และ อย่างสูงสุด ซึ่งผู้ปรารถนาจะเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าต้อง

บำเพ็ญบารมีอย่างต่ำสุดใช้เวลา ๒ อสงไขยแสนมหากัป พระปัจเจกโพธิสัตว์จึงมี ๓ ประเภท คือ

๑. พระปัจเจกโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญบารมีเพิ่มพูนโพธิสมภารตลอดเวลา ๒ อสงไขยแสนกัป เมื่อตรัสรู้เรียกว่า **พระปัญญาธิกะปัจเจกพุทธเจ้า**

๒. พระปัจเจกโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญบารมีเพิ่มพูนโพธิสมภารมากกว่า ๒ อสงไขยแสนกัป ไปเล็กน้อยเท่านั้น เมื่อตรัสรู้เรียกว่า **พระสัทธาธิกะปัจเจกพุทธเจ้า**

๓. พระปัจเจกโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญบารมีเพิ่มพูนโพธิสมภารมากกว่า ๒ อสงไขยแสนกัป ไปเล็กน้อยเท่านั้น แต่ระยะเวลายาวนานกว่าพระสัทธาธิกะปัจเจกโพธิสัตว์ แต่ก็ไม่ถึงอสงไขยที่ ๓ เมื่อตรัสรู้เรียกว่า **พระวิริยาธิกะปัจเจกพุทธเจ้า**

๓.๓. เหตุให้ปรารถนาเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าครั้งแรก

ผู้ที่ปรารถนาจะเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น ต้องมีเหตุให้ปรารถนาดังนี้

๑. **ต้องได้เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้า** เห็นพระจริยาวัตร ข้อปฏิบัติ ตลอดจนปาฏิหาริย์ของพระองค์ท่านจนเกิดความเลื่อมใสมีความปรารถนาที่จะเป็นอย่างท่านบ้าง หรือ

๒. หากไม่ได้พบท่าน ก็ได้ฟังเรื่องราวเกี่ยวกับ**อานุภาพของพระปัจเจกพุทธเจ้า** จากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือพระสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือ

๓. หากพ้นจาก ๒ ข้อข้างต้น ผู้นั้นก็ต้องได้ฟังเรื่องราวของพระปัจเจกพุทธเจ้าจาก**พระธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงเรื่องราวของพระปัจเจกพุทธเจ้า**สืบทอดกันปากต่อปาก (มุขปาฐะ) หรือจากพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแล้วจึงเกิดจิตปรารถนาที่จะเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าบ้าง ซึ่งในปัจจุบันผู้ที่ฟังเรื่องราวของพระปัจเจกพุทธเจ้าแล้ว ก็มีความคิดที่จะเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าบ้างก็มีมากมาย

แต่เรื่องราวของผู้ที่ทำบุญแล้วปรารถนาเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าด้วยความคิดครั้งแรกไม่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเลย มีแต่พูดปรารถนาในกาลที่สร้างบารมีใกล้จะตรัสรู้แล้วดังปรากฏเรื่องของนางปทุมวดี¹ซึ่งได้คัดย่อมาเล่าดังนี้

หญิงชื่อนางคนหนึ่งได้เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้ารูปหนึ่งมีจิตเลื่อมใส จึงถวายดอกปทุมดอกหนึ่ง พร้อมด้วยข้าวตอก ๕๐๐ เมล็ดแด่พระปัจเจกพุทธเจ้าองค์นั้นแล้ว ตั้งปรารถนาได้บุตร ๕๐๐ คน ก็ในขณะนั้นนั่นเอง นายพรานเนื้อ ๕๐๐ คน ก็ถวายเนื้อมีรสอร่อยแด่พระปัจเจกพุทธเจ้า แล้วตั้งความปรารถนาว่า “ขอพวกเราพึงเป็นลูกของนาง” และว่า “ขอพวกเราพึงได้คุณวิเศษที่ท่านได้รับแล้ว” นางดำรงอยู่จนชั่วอายุ แล้วบังเกิดในเทวโลก จุตจากเทวโลกนั้นแล้ว บังเกิดในกลีบปทุม ในสระที่เกิดขึ้นเองแห่งหนึ่ง ดาบสคนหนึ่งพบนางเข้าจึงเลี้ยงดู เมื่อนางเดินไป ดอกปทุมทั้งหลายก็ผุดขึ้นจากพื้นดินทุก ๆ อย่างเท่า นายพรานไพรคนหนึ่งเห็นเข้าจึงกราบทูลแด่พระเจ้าพาราณสี พระราชาทรงรับสั่งให้นำนางมาแล้ว ตั้งให้เป็นอัครมเหสี นางตั้งครรภ์แล้ว มหาปทุมกุมารผู้เป็นมหาโพธิสัตว์อยู่ในท้องของนาง ส่วนพระกุมารผู้เป็นปัจเจกโพธิสัตว์ทั้งหลายที่เหลือ เกิดจากมลทินครรภ์ เช่น น้ำคร่ำ น้ำเลือด น้ำเหลือง ที่ไหลออกมาขณะคลอดพระมหาโพธิสัตว์ มีจำนวน ๕๐๐ องค์ซึ่งเป็นการเกิดแบบสังเสทชะ

พระกุมารเหล่านั้น เจริญวัยแล้ว พากันเล่นในสระปทุมในพระราชอุทยาน นั่งในดอกปทุมคนละดอก มีญาณแก่กล้าเริ่มตั้งความสิ้นไปและเสื่อมไปในสังขารทั้งหลาย แล้วบรรลุปัจเจกโพธิญาณ สมความปรารถนาแล้ว

๓.๔. อภินิหารและการได้รับพยากรณ์

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาไม่ปรากฏเรื่องราวที่กล่าวเกี่ยวกับบุคคลผู้ตั้งจิตปรารถนาจะเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าแล้วได้รับพยากรณ์จากพระพุทธรูปในครั้งแรกเลย **ปรากฏมีแต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพยากรณ์เอง**เลยว่า บุคคลนี้นับแต่บัดนี้ไป....อสงไขย หรือ แสนกัป จะได้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าชื่อนี้

¹ พุ.อุ.อ. 44/513

แต่อย่างไรก็ตามพระอรรถกถาจารย์ท่านได้วางหลักเกณฑ์ของการตั้งปณิธานครั้งแรกสำหรับผู้ที่ปรารถนาจะเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าซึ่งได้บำเพ็ญบารมีมาอย่างเพียงพอที่จะให้ความผูกใจเริ่มแรกนี้สำเร็จที่เรียกว่า **อภินิหาร** ซึ่งต้องประกอบด้วยองค์คุณที่เรียกว่า ธรรมสโมธาน ๕ ประการในขณะนั้น คือ

๑. ความเป็นมนุษย์
๒. ความถึงพร้อมด้วยเพศ
๓. การเห็นท่านผู้ปราศจากอาสวะ
๔. อธิการ
๕. ความพอใจ

๑. ความเป็นมนุษย์ หมายถึง เกิดเป็นมนุษย์ เพราะนอกจากมนุษยชาติแล้ว ความตั้งจิตปรารถนาครั้งแรกของบุคคลผู้ดำรงอยู่ในกำเนิดอื่น แม้จะเป็นเทวดาก็ตาม ก็ย่อมไม่สำเร็จ หากเกิดในกำเนิดอื่นต้องทำบุญกรรมทั้งหลาย ปรารถนาความเป็นมนุษย์ก่อนแล้ว ในชาติที่อยู่เฉพาะพระพักตร์พระศาสดา จึงปรารถนาความเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าได้

๒. ความถึงพร้อมด้วยเพศ หมายถึง ต้องเกิดเป็นเพศชายแต่กำเนิด มีปฏิสนธิบริบูรณ์ด้วยเหตุ ๓ คือ ไม่โลก ไม่โกรธ มีปัญญา อภินิหารนี้จึงจะสำเร็จ แต่ถ้าเป็นเพศหญิงแท้เป็นกะเทย เป็นนปุงสกะคือไม่มีเพศ หรือ อุภโตพยัญชนก คือ สองเพศ แม้ดำรงอยู่ในมนุษยชาติ ก็ย่อมสำเร็จ เพราะมีลักษณะไม่สมควร

๓. การเห็นท่านผู้ปราศจากอาสวะ คือ การเห็นพระพุทธรเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า หรือ พระสาวก องค์ใดองค์หนึ่งก็ได้ ทำบุญกับท่านแล้วจึงตั้งจิตปรารถนา เพราะการได้เห็นได้ความเลื่อมใสในท่านเหล่านั้น จะทำให้จิตใจเราพอใจมีกำลังใจอันยิ่งยวดที่จะเป็น องค์คุณข้อนี้ต่างจากท่านผู้ปรารถนาเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งต้องอยู่เฉพาะพระพักตร์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น ความปรารถนาจึงจะสำเร็จ

๔. อธิการ แปลว่า การกระทำที่ยิ่ง หรือ การบริจาควัย แม้ด้วยการสละอวัยวะหรือชีวิตของตนแต่พระพุทธรเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า หรือ พระสาวกก็ตาม ในขณะนั้นก็สามารถสละได้ ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการสละทรัพย์ภายนอก

๕. ความพอใจ คือ ความเป็นผู้ปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะบำเพ็ญบารมีเพื่อความเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ความเป็นผู้ปรารถนาเพื่อจะทำกุศลนั้นของบุคคลใดมีกำลัง อภินิหารย่อมสำเร็จแก่บุคคลนั้น

พระปัจเจกโพธิสัตว์ผู้มีอภินิหารและประกอบด้วยองค์คุณบริบูรณ์ครบ ๕ ประการดังกล่าวแล้วในขณะนั้น ต่อเฉพาะพระพักตร์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ดี ต่อพระพักตร์พระปัจเจกพุทธเจ้าก็ดี หรือต่อหน้าพระสาวกก็ตาม ความพอใจเริ่มแรกนี้ (อภินิหาร) ก็จะสำเร็จได้ในอนาคต

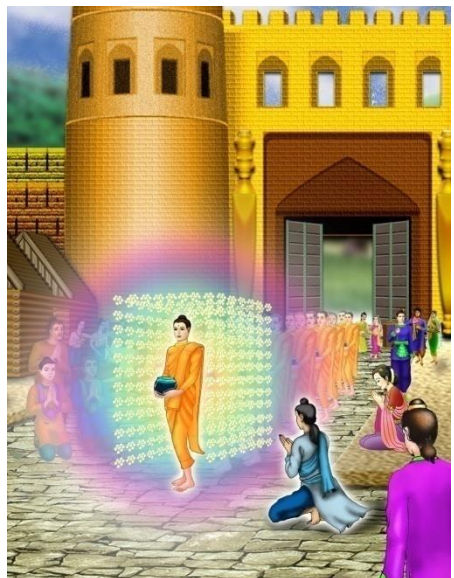
ตัวอย่างของการได้รับพยากรณ์ซึ่งไม่ใช่เป็นความปรารถนาครั้งแรกมีดังต่อไปนี้

เรื่อง สมณิสสระปัจเจกโพธิสัตว์

สมณิสสระปัจเจกโพธิสัตว์¹

เช้าวันหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอันตรวาสก (นุ่งผ้าถุงที่เรียกว่าสบง) แล้วทรงถือบาตรจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์ ขณะนั้นนายช่างดอกไม้ชื่อสมณมาลาการ กำลังเดินถือดอกไม้สำหรับถวายพระเจ้าพิมพิสาร ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จถึงประตูกรุง ผ่องใสน่าเลื่อมใส เพราะพระองค์ทรงประกอบด้วยพระมหาบุริสลักษณะ ๓๒ ประการและพระอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ รุ่งเรืองด้วยพระพุทธานุภาพ

ครั้นเห็นแล้ว เขาคิดว่า “พระราชาทรงรับดอกไม้แล้วก็จะพึงประทานทรัพย์ร้อยหนึ่งหรือพันหนึ่ง ก็ทรัพย์อันนั้นก็จะเป็นความสุขเพียงโลกนี้เท่านั้น แต่การบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้า ย่อมจะมีผลประมาณไม่ได้ นับไม่ถ้วน นำประโยชน์สุขมาให้

ตลอดกาลยาวนาน เอาเถิดจำเราจะบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยดอกไม้เหล่านี้แทน หาก

¹ พุ.พท.อ.39/179

พระราชาก็ทรงให้ประหารเราก็คงยอมถวายชีวิตละ” เขามีจิตเลื่อมใส จีบดอกไม้กำหนึ่งเหวี่ยงไป เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเจ้า ดอกไม้ทั้งหลายไปทางอากาศประดิษฐานเป็นพदानดอกไม้อยู่เหนือพระผู้มีพระภาคเจ้า นายมาลาการเห็นอานุภาพนั้น ก็มีจิตเลื่อมใสยิ่งขึ้น จึงเหวี่ยงดอกไม้ไปอีกกำหนึ่ง แมื่อดอกไม้เหล่านั้น ก็ไปประดิษฐานเป็นพदानดอกไม้ นายมาลาการเหวี่ยงดอกไม้ไป ๘ กำอย่างนี้ ดอกไม้เหล่านั้นก็ไปประดิษฐานเป็นเรือนยอดดอกไม้

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ในเรือนยอด มหาชนก็ชุมนุมกัน พระผู้มีพระภาคเจ้าทอดพระเนตรเห็นนายมาลาการ ก็ทรงทำอาการยิ้มให้ปรากฏ พระอานนท์เถระก็ทูลถามถึงเหตุที่ทรงยิ้มด้วยคิดว่า “พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย จะไม่ทรงยิ้มให้ปรากฏ”

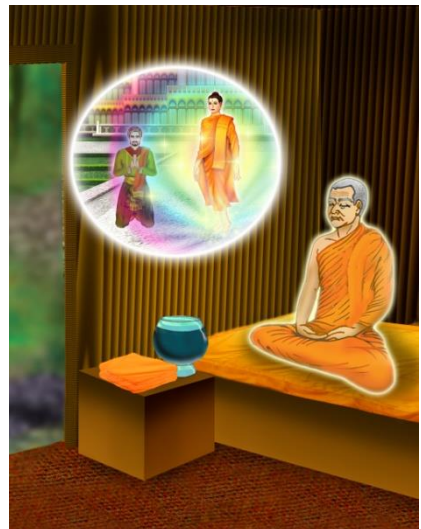
พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “อานนท์ นายมาลาการผู้นี้ จักท่องเที่ยวไปในเทวดาและมนุษย์ **แสนกับ** ด้วยอานุภาพของการบูชาแล้ว ในที่สุดก็จักเป็นพระปัจเจกพระพุทธเจ้า นามว่า **สมณิสสระ**”

เรื่อง พระรัตนกวีปัจเจกโพธิสัตว์

พระรัตนกวีปัจเจกโพธิสัตว์¹

พระเถระรูปหนึ่งบรรลुพระอรหัตแล้ว นั่งอยู่ในกระท่อมกลางนา คนเฝ้านากลับมา ถามว่า “ใครอยู่ในกระท่อม” พระเถระได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า “ภิกษุอยู่ในกระท่อม”

พระเถระคิดจะให้คนเฝ้านาอนุโมทนาการทำนุซึ่งเป็นพระทักษิโณยบุคคลผู้เลิศ ใช้สอยกระท่อมเพื่อจะทำบุญนั้นให้ดำรงมั่นคงไถ่ฟ้า จึงกล่าวว่า “ภิกษุผู้ทำลายกิเลสได้แล้วรูปหนึ่ง นั่งอยู่แล้วในกระท่อมของท่าน เป็นผู้ปราศจากราคะแล้ว มีจิตตั้งมั่นดีแล้ว ด้วยสมาธิอันยอดเยี่ยม ดูก่อนคนเฝ้านา เรา กล่าวตอบแล้วตามความเป็นจริงนี้ จงเชื่ออย่างนั้น

¹ พุ.เถรคาถา.อ. 50/287

ท่านจงพ้นทุกข์ กระหม่อมอันท่านสร้างแล้วไม่ไร้ประโยชน์เลย ไม่เป็นโมฆะ ไม่เป็นหมัน มีแต่ผล มีแต่กำไร เพราะพระอรหันตชินาสพได้ใช้สอย ถ้าท่านจะอนุโมทนา ข้อนั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล และเพื่อความสุขแก่ท่านตลอดกาลนาน”

คนเฝ้านาฬิงดั่งนั้นแล้วคิดว่า “เป็นลาภของเราแล้วหนอ เพราะในกระหม่อมของเรา มีพระผู้เป็นเจ้าชินาสพเข้าไปนั่ง” แล้วมีจิตเลื่อมใส ได้ยืนอนุโมทนาแล้ว

ก็พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสดับถ้อยคำสนทนาของพระเถระและคนเฝ้านาฬิง ด้วยทิพโสตาธต และทรงทราบการอนุโมทนาของคนเฝ้านาฬิง เมื่อจะทรงยังสมบัติอันคนเฝ้านาฬิงได้ เสวยให้แจ้งชัด จึงได้ตรัสกะคนเฝ้านาฬิงด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

“ด้วยผลแห่งการที่ภิกษุผู้มีจิตสงบแล้ว ไม่มีอาสวะอยู่ในกระหม่อมของท่านนั้น

ท่านจักได้เป็นจอมเทพ

ท่านจะได้เป็นจอมเทวัญ เสวยราชสมบัติในหมู่เทพ ๓๖ ครั้ง

จักได้เป็นจอมจักรพรรดิ ในแว่นแคว้น ๓๔ ครั้ง

จักได้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ผู้ไม่มีราคะนามว่า **รัตนกุฎี**”

เรื่อง พระโสมนัสปัจเจกโพธิสัตว์

พระโสมนัสปัจเจกโพธิสัตว์¹

ในสมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอาศัยอยู่ในถ้ำอินทศาล ณ เวทิสถกบรรพต ครั้งนั้น **นกยูงตัวหนึ่ง** ครั้นเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จเข้าไปสู่บ้านเพื่อบิณฑบาต ก็บินตามได้ครึ่งทาง เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จออกมา ก็ทำการต้อนรับครึ่งทาง ในวันหนึ่งนกยูงนั้นบินลงจากภูเขาเอาปีกทั้งสองประนมไหว้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งมีพระภิกษุสงฆ์แวดล้อมซึ่งประทับนั่งในเวลาเย็น โดยประจบปีกประคองอัญชลีทำศรัทธาให้ต่ำลงยืนนมัสการพระศพพลอยู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแลดูนกยูงนั้นแล้ว ทรงกระทำการยิ้มแย้ม พระอานนทเถระทูลถามว่า

¹ ม.ม.อ.จุลลสีหนาทสูตร 18/33

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอแล เป็นเหตุ
อะไรเป็นปัจจัยแห่งการทรงยิ้มแย้มให้ปรากฏ”

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ดูก่อนอานนท์
เธอจงดูนกยูงนี้ **นกยูง**นี้ยังจิตให้เลื่อมใสในเราและใน
พระภิกษุสงฆ์แล้วท่องเที่ยวในเทวดาและมนุษย์
ทั้งหลายตลอด**แสนกัป จักเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า**
นามว่า โสมนัส” แล้วตรัสพระคาถาว่า

“ดูก่อนนกยูงผู้มีตากลม อยู่ ณ ภูเขาเวทิสสะกะ
เป็นเวลายาวนาน เจ้านกยูง เจ้ามีความสุขแล้ว
เจ้านั้น เห็นพระพุทธรเจ้าผู้ประเสริฐผู้ลุกขึ้นตามกาล
ยังจิตให้เลื่อมใสในเรา และในพระภิกษุสงฆ์อันยอดเยี่ยม
จะไม่ไปสู่ทุกคติตลอด**แสนกัป** ครั้นเคลื่อนจากเทวโลกแล้ว
อันกุศลมูลตักเตือนแล้วจักเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าผู้มีญาณ
อันหาที่สุดมิได้ปรากฏนามว่า **โสมนัส**”

๓.๕. พระปัจเจกโพธิสัตว์ผู้พลาดพลั้ง

ในระหว่างสร้างบารมีท่องเที่ยวไปในวัฏสงสารนี้ พระปัจเจกโพธิสัตว์บางองค์แม้สร้างบารมีเป็นนิยตปัจเจกโพธิสัตว์แล้ว บางองค์ก็เคยได้พบเจอ เป็นพ่อ เป็นญาติ เป็นเพื่อน กับพระปัจเจกโพธิสัตว์ด้วยกัน หรือกับพระสัมมาสัมโพธิสัตว์ บางองค์ยังกระทำผิดพลาดระหว่างการสร้างบารมี แม้สัมมาสัมโพธิสัตว์ตกเตือนแล้วก็หาได้เชื่อฟังไม่ บางองค์หลงไปตามกระแสกิเลสจึงตั้งตนเป็นศัตรูคู่อาฆาตกับพระสัมมาสัมโพธิสัตว์ก็มี ดังปรากฏเรื่องราวต่อไปนี้

เรื่องที่ ๑ ปัจเจกโพธิสัตว์ผู้ริษยา

ปัจเจกโพธิสัตว์ผู้ริษยา¹

ในอดีตกาล นับถอยหลังไป ๕ มหากัปแต่ภัทรกัปนี้ พระมหาโพธิสัตว์ได้เป็นพ่อค้าเร่ชื่อว่า เสรีวะ (เสรีวานิช แปลว่า พ่อค้าเร่) ในแคว้นเสรีวรรฐ์ เสรีวานิชชมหาโพธิสัตว์นั้น เมื่อไปเพื่อต้องการค้าขายกับพ่อค้าเร่ผู้โลเลคนหนึ่งซึ่งเป็นปัจเจกโพธิสัตว์ชื่อว่า เสรีวะเหมือนกัน ชำม่น้ำชื่อว่า นิลพาหะ แล้วเข้าไปยังพระนครชื่อว่า อริยฐปุระ แบ่งถนนในนครไปคนละทางกัน แล้วเที่ยวขายสินค้าในถนนที่ประจวบกับตน

ฝ่ายวานิชปัจเจกโพธิสัตว์นอกนี้ยึดเอาถนนที่ประจวบเข้ากับตนเท่านั้น ก็ในนครนั้น ได้มีตระกูลเศรษฐีตระกูลหนึ่ง เป็นตระกูลเก่าแก่ ซึ่งผู้คนและทรัพย์สมบัติทั้งปวงได้ล้มหายตายจากหมดสิ้นไป เหลือแต่เด็กหญิงคนหนึ่งอยู่กับยาย ยายหลานแม่ทั้งสองนั้น กระทำการรับจ้างคนอื่นเลี้ยงชีวิต ก็ในเรือนนั้นได้มีถาดทองที่มหาเศรษฐีของยายกับหลานนั้นเคยใช้สอย ถูกเก็บไว้กับภาชนะอื่น ๆ เมื่อไม่ได้ใช้สอยมานาน เขม่าก็จับ ยายและหลานเหล่านั้นย้อมไม่รู้ ว่าถาดนั้นเป็นถาดทอง

ปัจเจกโพธิสัตว์วานิชโลเลคนนั้น เทียวร้องขายของว่า “มีเครื่องประดับมาขาย ใครสนใจก็ออกมาซื้อได้ หากไม่สนใจก็ไม่ต้องออกมา” ได้เดินไปถึงประตูบ้านนั้น กุมาริกานั้นเห็นวานิชนั้นจึงกล่าวกะยายว่า “ยาย ขอยายจงซื้อเครื่องประดับอย่างหนึ่งให้หนู” ยายกล่าวว่า

¹ พุ.ชา.อ.เสรีวานิชชาดก 55/178-181

“หนูเอ๋ย เราเป็นคนจน จักเอาอะไรไปซื้อ” กุมาริกา กล่าวว่า “พวกเรามีถาดใบนี้อยู่ และถาดใบนี้ไม่เป็นอุปการะเกื้อกูลแก่พวกเรา จงให้ถาดใบนี้แล้วซื้อหรือแลกกับเครื่องประดับ” ยายจึงให้เรียกนายวาณิชผู้ปัจเจกโพธิสัตว์มาแล้วให้นั่งบนอาสนะให้ถาดใบนั้นแล้วกล่าวว่า “เจ้านาย ท่านจงถือเอาถาดนี้ แล้วให้เครื่องประดับอะไร ๆ ก็ได้แก่หลานสาวของฉัน”

นายวาณิชเอามือจับถาดนั้นแล้วคิดว่า “จักเป็นถาดทอง จึงพลิกเอาเข็มขัดที่หลังถาด รู้ว่าเป็นทอง จึงคิดว่า เราจักไม่ให้อะไร ๆ แก่คนเหล่านี้ จักนำเอาถาดนี้ไป” แล้วกล่าวว่า “ถาดใบนี้จะมีราคาอะไร ราคาของถาดใบนี้แม้มกឹងมาสกก็ยังไม่ถึงเลย” พุดจบก็จึงโยนถาดทองไปที่ภาคพื้นแล้วลุกจากอาสนะหลีกไป

ฝ่ายพระมหาโพธิสัตว์เดินขายที่อื่นแล้วคิดว่า “คนอื่นย่อมได้เพื่อจะเข้าไปยังถนนที่นายวาณิชนั้นเข้าไปแล้วออกมาแล้ว” จึงเข้าไปยังถนนนั้นร้องขายของ

ว่า “มีเครื่องประดับมาขาย ราคาถูกจ๊ะ จะมาชมดูก่อนซื้อก็ได้จ๊ะ” ได้เดินไปถึงประตูบ้านที่นายวาณิชปัจเจกโพธิสัตว์เดินไปแล้วนั้นแหละ กุมาริกานั้นกล่าวกะยายเหมือนอย่างนั้นแหละอีก

ลำดับนั้น ยายได้กล่าวกะกุมาริกานั้นว่า “หลานเอ๋ย นายวาณิชผู้มั่งยังเรือนนี้คนแรกโยนถาดนั้นลงบนภาคพื้นไปแล้ว บัดนี้ เราจักใช้อะไรแลกเปลี่ยนเครื่องประดับล่ะ”

กุมาริกา กล่าวว่า “ยาย นายวาณิชคนนั้นพุดจาหยาบคาย ส่วนนายวาณิชคนนี้ น่ารัก พุดจาอ่อนโยน คงจะรับแลกเปลี่ยนนะจ๊ะยาย” ยายกล่าวว่า “ถ้าอย่างนั้นเจ้าจงเรียกเขาเข้ามา กุมาริกานั้นจึงเรียกวาณิชมหาโพธิสัตว์นั้นมา

ลำดับนั้น ยายและหลานได้ให้ถาดใบนั้นแก่พระโพธิสัตว์นั้น ผู้เข้าไปยังเรือนแล้วนั่ง พระโพธิสัตว์นั้นรู้ว่าถาดนั้นเป็นถาดทอง จึงกล่าวว่า “แม่คุณ ถาดใบนี้มีค่าตั้งแสน สิ้นค้ำอันมีค่าเท่าถาด ไม่มีในมือของเราตอนนี้” ยายและหลานจึงกล่าวว่า “เจ้านายนายวาณิชผู้มาก่อน พุดว่า “ถาดใบนี้มีค่าไม่ถึงแม้มกឹងมาสก” แล้วเหวี่ยงถาดลงพื้นไป แต่ถาดใบนี้จักเกิดเป็นถาดทอง เพราะบุญของท่าน พวกเราให้ถาดใบนี้แก่ท่าน ท่านให้อะไร ๆ ก็ได้แก่พวกเรา แล้วถือเอาถาดใบนี้ไปเถิดจ๊ะ”

ขณะนั้นพระโพธิสัตว์จึงให้กหาปณะ ๕๐๐ ซึ่งมีอยู่ในมือ และสินค้าซึ่งมีราคา ๕๐๐ กหาปณะทั้งหมด แล้วขอเอาไว้เพียงเท่านั้นว่า “ท่านทั้งหลายจงให้ตาชั่งนี้กับภุม และกหาปณะ ๘ กหาปณะแก่ข้าพเจ้า” แล้วถือเอาถาดนั้นเดินหลักไปพระโพธิสัตว์นั้นรีบไปยังฝั่งแม่น้ำ ให้นายเรือ ๘ กหาปณะ แล้วขึ้นเรือไป

ฝ่ายนายวาณิชพาล หวนกลับไปเรือนนั้นอีก แล้วกล่าวว่า “ท่านจงนำถาดใบนั้นมา เราจักให้อะไร ๆ บางอย่างแก่ท่าน” หญิงนั้นบริภาษ (ด่า) นายวาณิชพาลคนนั้น แล้วกล่าวว่า “ท่านได้กระทำถาดทองอันมีค่าตั้งแสนของพวกเราให้มีค่าเพียงกิ่งมาสก แต่นายวาณิชผู้มีคุณธรรมคนหนึ่งอาชีพอายวเร่เหมือนกับนายท่านนั้นแหละ ให้ทรัพย์พันทหนึ่งแก่พวกเรา แล้วถือเอาถาดทองนั้นไปแล้ว”

นายวาณิชพาลได้ฟังดังนั้นคิดว่า “เราเป็นผู้เสื่อมจากถาดทองอันมีค่าตั้งแสน วาณิชคนนี้ทำความเสื่อมอย่างใหญ่หลวงแก่เราหนอ” เกิดความโกรธอย่างรุนแรง ไม่อาจดำรงสติไว้ได้ จึงสลบไป พอฟื้นก็ได้ปรียกหาปณะที่อยู่ในมือ และสิ่งของไว้ที่ประตูเรือนนั่นเอง ทั้งผ้าถุงผ้าห่ม ถอดคันชั่งทำเป็นไม้ค้อน เดินไปตามรอยเท้าของพระโพธิสัตว์ ไปถึงฝั่งแม่น้ำนั้น เห็นพระโพธิสัตว์กำลังไปอยู่จึงกล่าวว่า “นายเรือผู้เจริญ ท่านจงกลับเรือ” พระโพธิสัตว์ห้ามว่า “อย่ากลับ”

เมื่อนายวาณิชพาลเห็นพระโพธิสัตว์กำลังไปอยู่นั้นแล เกิดความโกรธอย่างรุนแรง หทัยร้อน เลือดพุ่งออกจากปาก หทัยแตก เหมือนโคลนในบึงฉะนั้น วาณิชพาลนั้นผูกอาฆาตพระโพธิสัตว์ ถึงความสิ้นชีวิตลง ณ ที่นั้นนั่นเอง นี่เป็นการผูกอาฆาตครั้งแรกในพระมหาโพธิสัตว์ของพระเทวทัตผู้เป็นปัจเจกโพธิสัตว์ ต่อจากมหากัปนั้นมารวมเป็น ๕ มหากัป ปัจเจกโพธิสัตว์ท่านนี้ หากแม่ได้เกิดพบเจอกับพระมหาสัตว์ ซึ่งบางครั้งจะเป็นญาติมิตร เป็นพ่อเป็นเพื่อน หรือพี่น้องก็ตาม ด้วยอำนาจความริษยาอาฆาตครั้งนั้น เมื่อพบกันชาติใดก็จะทำความพินาศให้แก่พระมหาสัตว์ชาตินั้น จนกระทั่งแม่พระมหาสัตว์ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธ

เจ้าแล้วก็ตาม ก็ยังตามจองล้างจองผลาญ จนตนเองใกล้ตายจึงรู้จักสำนึกตน แม้ไม่ได้เข้าเฝ้าใน
ยามสุดท้ายแห่งชีวิตก่อนถูกแผ่นดินสูบ แต่ได้ทำความเลื่อมใสในพระพุทธรองค์ บูชาด้วย
กระตือรือร้นก่อนตาย ดังที่ท่านกล่าวคาถาว่า

"ข้าพระองค์ขอถึงพระพุทธรเจ้าพระองค์นั้น
ผู้เป็นบุคคลเลิศ เป็นเทพยิ่งกว่าเทพ เป็นสารถิ
ฝึกนรชน มีพระจักรครอบคอบ มีพระลักษณะ
เกิดด้วยบุญตั้งร้อย ว่าเป็นที่พึ่ง ด้วยกระตือรือร้น
พร้อมด้วยลมหายใจ"

ด้วยการบูชานั้นเป็นปัจจัยให้พระปัจเจกโพธิสัตว์เทวทัต จะได้ตรัสรู้ปัจเจกสัมโพธิ-
ญาณในอนาคต แต่ขณะนี้ยังเป็นสัตวันรกอเวจีมีอายุ ๑ อันตรกัป เมื่อพ้นจากนรกแล้วสร้าง
บารมีต่อไปอีกจนครบแสนมหากัป ก็จะได้ตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธรเจ้าพระนามว่า

“อัญญิสสระ”

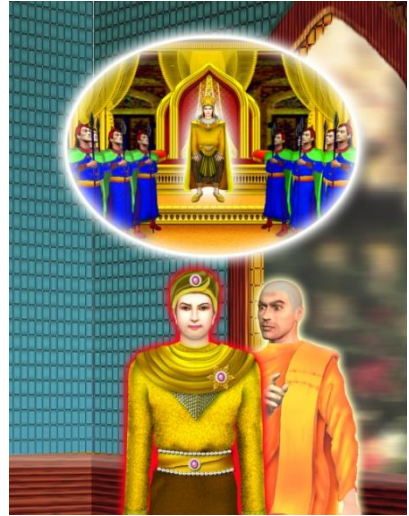
นักศึกษาค้นคว้าเห็นว่า แม้สร้างบารมีมาแล้ว ๒ อสงไขยเหลืออีกแสนมหากัปจะได้เป็น
พระปัจเจกพุทธรเจ้าอย่างแน่นอน ยังถูกกิเลสครอบงำให้ทำผิดอย่างมหันต์ได้ จะกล่าวไปใยถึง
พวกเรา ๆ ท่าน ๆ กิเลสทั้งหลายขึ้นชื่อว่าเล็กละเอียดไม่มี เมื่อเกิดขึ้นแล้วในขณะจิตแรกก็ย่อม
ดำเนินสืบเหตุสืบผลต่อเนื่องไป ไม่ยอมมละละ ตามบีบคั้นผู้ยินดีในกิเลสไปทุกเมื่อ เราจึงควร
ฝึกหัดการเกิดขึ้นของกิเลสแม้ขณะจิตด้วยการฝึกสติ

เรื่องที่ ๒ บัจเจกโพธิสัตว์ผู้ฆ่าบิดา

บัจเจกโพธิสัตว์ผู้ฆ่าบิดา¹

เรื่องนี้เป็นเรื่องราวในอดีตชาติของพระเจ้าอชาตศัตรูผู้บัจเจกโพธิสัตว์ ซึ่งเกิดใน **พรหมทัตกุมาร** พระราชโอรสของพระเจ้าพาราณสี เป็นเพื่อนกับพระมหาโพธิสัตว์ซึ่งชาตินั้นเป็นปุโรหิตชื่อ **สังกิจจะ**

ภายหลังพรหมทัตกุมารผู้บัจเจกโพธิสัตว์ต้องการเป็นกษัตริย์แทนพระบิดาแบบทางลัด จึงคิดจะปลงพระชนม์พระบิดา แม้สังกิจจะมหาโพธิสัตว์ผู้เป็นพระสหายจะห้ามปรามให้เห็นโทษของการทำปิตุฆาตกรรม ก็ไม่เชื่อฟัง พระมหาโพธิสัตว์จึงหนีออกบวชเป็นดาบสสำเร็จอภิญญา ๕ ในขณะที่พระพรหมทัตบัจเจก

โพธิสัตว์กระทำปิตุฆาตกรรมปลงพระชนม์พระบิดาขึ้นครองราชสมบัติแล้ว แต่หาได้มีความสุขในราชสมบัติไม่ เพราะปิตุฆาตกรรมนั้นเป็นกรรมหนักตามเผาผลาญแม้ยามบรรทมก็ไม่อาจบรรทมได้เลย ภายหลังพระดาบสมหาโพธิสัตว์มาแสดงธรรม เปิดนรกของผู้ทำกรรมชั่วต่าง ๆ รวมทั้งของผู้ฆ่าบิดาฆ่ามารดาให้พรหมทัตราชาผู้บัจเจกโพธิสัตว์ดู รวมทั้งแสดงเทวโลกให้ทอดพระเนตรด้วยตาเนื้อด้วย แล้วแสดงธรรมให้พระราชาก็ถือศีล ๕ กระทำบุญทำทาน เป็นต้น

พรหมทัตราชานั่นแม้ชาตินี้ เป็นพระราชานามว่า อชาตศัตรู ก็ได้กระทำปิตุฆาตฆ่าพระบิดาซึ่งเป็นพระโสดาบัน เพราะการยุแหย่ของบัจเจกโพธิสัตว์เทวทัต เมื่อได้เป็นกษัตริย์แล้วก็หาได้มีความสุขไม่ ภายหลังมาขอหมากับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ความสบายพระทัย หันมา

¹ พุ.ชา.อ.สังกัจจายกที่ ๒ 62/167

บำรุงพระพุทธศาสนาอย่างเต็มที่ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าปรินิพพานแล้ว ก็ได้รับเอาพระบรมสารีริกธาตุจัดให้สร้างพระมหาเจดีย์บุชา และเป็นองค์ศาสนูปถัมภกในคราวสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรก และบำรุงพระพุทธศาสนาตราบสิ้นพระชนม์ ด้วยบุญนี้เป็นเครื่องสนับสนุนให้ในอนาคตกาลจะได้ตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าพระนามว่า “ชิวติวิเสสะ” แต่ขณะนี้อยู่ในโลกภูมิอุสสทนรกอายุหกหมื่นปีนรก ที่ไม่ได้ไปมหานรกอเวจีเพราะได้ทำบุญใหญ่ไว้ในพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก ซึ่งเปรียบเหมือนมีแพใหญ่ไว้สำหรับรองรับหินแม่อันใหญ่ที่ไม่จมลงได้ เพราะพระพุทธศาสนามีคุณมหาศาลไม่อาจประมาณบุญได้ ฉะนั้นบุคคลใดแม้ยังห้ามบาปไม่ได้ ก็ควรสั่งสมบุญเป็นเครื่องต้านทานไว้เถิด

๓.๖. การบำเพ็ญปัจเจกพุทธการกกรรม

พุทธการกกรรมของพระปัจเจกโพธิสัตว์ จะบำเพ็ญบารมีถึงขั้น **อุปบารมี** เรียกว่า **บำเพ็ญบารมี ๒๐ ทศ** เพราะผู้บำเพ็ญบารมีมาถึงขั้นนี้แล้ว ย่อมต้องมีการบำเพ็ญบารมี ๑๐ ทศมาแล้วอย่างมากมาย จึงสามารถบริจาคอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกายได้ การบำเพ็ญอุปบารมี หรือ **บารมี ๒๐ ทศนี้** ย่อมเป็นสาธารณะแก่บุคคลที่ปรารถนาปัจเจกโพธิญาณ

สังคหวัตถุ ๔ คือ ๑. ทาน ๒. ปิยวาจา ๓. อตถจริยา ๔. สมานัตตตา

อธิษฐานธรรม ๔ คือ ๑. สัจจะ ๒. จาคะ ๓. อุปสมะ ๔. ปัญญา

บริจาค ๒ คือ ๑. บริจาคทรัพย์ ๒. บริจาคอวัยวะ

บุพประโยชน์ บุพจริยา คือ ความเพียรในการบำเพ็ญกรรมฐานที่เคยประพฤติในชาติก่อน ๆ อย่างยิ่งยวดที่เรียกว่า คตปัจจาคัตวัตร

ทั้งหมดนี้เป็นปัจเจกพุทธการกกรรมของพระปัจเจกโพธิสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งหย่อนกว่าพระสัมมาสัมโพธิสัตว์บางประการ ส่วนรายละเอียดพึงเทียบเคียงตามสมควรกับพุทธการกกรรมของพระสัมมาสัมโพธิสัตว์ตามที่กล่าวแล้ว

ตัวอย่างการสร้างบารมีของพระปัจเจกโพธิสัตว์ทั้งหลายตั้งแต่เริ่มปรารถนาและได้รับพยากรณ์จากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าครั้งแรกไม่มีปรากฏในพระคัมภีร์เลย มีแต่ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในรูปพระคาถาว่า

“พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าสร้างบุญญานิการไว้ในพระพุทธรูปเจ้าทั้งปวง”

ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างพระเจ้าอชาตศัตรู ได้ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระสรีระของพระผู้มีพระภาคเจ้าและงานมหกรรม คือ การฉลองในกรุงราชคฤห์

สร้างสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

พระปัจเจกโพธิสัตว์อชาตศัตรูหลังจากได้รับพระบรมสารีริกธาตุแล้ว ได้ทรงทำการมหกรรมตั้งแต่กรุงกุสินาราจนถึงกรุงราชคฤห์เป็นระยะทาง ๒๕ โยชน์ ในระหว่างนั้น ทรงให้ทำทางกว้าง ๘ อสุภะ¹ ปราบพื้นเรียบ สั่งให้ทำการบูชาในทางแม่ ๒๕ โยชน์ เช่นที่เหล่าเจ้ามัลละสั่งให้ทำการบูชาระหว่างมกฺกัพพันธนเจดีย์และสถูปคาร ทรงขยายไปในระหว่างตลาดในที่ทุกแห่ง เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก ทรงให้ล้อมพระบรมธาตุที่บรรจุไว้ในรางทองคำ ด้วยลูกกรงหอก ให้ผู้คนชุมนุมกันเป็นปริมาตร ๕๐๐ โยชน์ ในแคว้นของพระองค์ ผู้คนเหล่านั้นรับพระบรมธาตุ เล่นสาธุกีฬา² ออกจากกรุงกุสินารา พบเห็นดอกไม้มีสีดังทองคำในที่ใด ๆ ก็เก็บดอกไม้เหล่านั้นในที่นั้น ๆ บูชาพระบรมธาตุในระหว่างหอก เวลาดอกไม้เหล่านั้นหมดแล้วก็เดินต่อไป เมื่อถึงฐานแอกแห่งรถในคันหลัง ก็พากันเล่นสาธุกีฬาแห่งละ ๗ วัน เมื่อผู้คนรับพระบรมธาตุมากขึ้นด้วยอาการอย่างนี้ เวลาก็ล่วงไป ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน เหล่ามิชฌาภิภูมิกันติเตียนว่า ตั้งแต่พระสมณโคดมปรินิพพานพวกเราก็กวนวาย ด้วยการเล่นสาธุกีฬา โดยพลการงานของพวกเราเสียหายหมด แล้วก็ชุ่นเคืองใจ ไปบังเกิดในอบายประมาณ ๘๖,๐๐๐ คน

เหล่าพระชีนาสพ ระลึกแล้วเห็นว่า มหาชนชุ่นเคืองใจ พากันบังเกิดในอบาย แล้วดำริว่า พวกเราจักให้ท้าวสักกะเทวราชทรงทำอุบายนำพระบรมธาตุมาดังนี้ จึงพากันไปยังสำนักท้าวสักกะเทวราชนั้น ทูลบอกเรื่องนั้นแล้วทูลว่า ท่านมหाराช ขอได้โปรดทรงทำอุบายนำพระบรม

¹ อสุภะ มาตราวัดชนิดหนึ่ง ๑ อสุภะ = ๒๕ วา (บางแห่งว่า ๕๒ วา) ๘ อสุภะ = ๒๐๐ วา

² สาธุกีฬา แปลว่า การเล่นที่ให้สำเร็จประ โยชน์ คือ การเล่นที่เกี่ยวกับเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

ธาตุมาเกิด ท้าวสักกะตรัสว่า ท่านเจ้าข้า ขึ้นชื่อว่า **ปฤชนที่มีศรัทธาเสมอด้วยพระเจ้าอชาตศัตรู** **ไม่มี** พระองค์ไม่ทรงเชื่อเราดอก ก็แต่ว่า ข้าพเจ้าจักแสดงสิ่งที่น่าสะพรึงกลัว เสมือนมารที่น่าสะพรึงกลัว จักประกาศเสียงดังลั่น จักทำเป็นคนไข้สิ้นระร่ว เหมือนคนผีเข้า ขอพระคุณเจ้าทูลว่า มหาบพิตร พวกอมนุษย์เขาโกรธเคือง ได้โปรดให้นำพระบรมธาตุไปโดยเร็ว ด้วยอุบายอย่างนี้ ท้าวเธอก็จักทรงให้นำพระบรมธาตุไป

ครั้งนั้นแล ท้าวสักกะ ก็ได้ทรงทำทุกสิ่งทุกอย่างดังกล่าวนั้น ฝ่ายพระเถระทั้งหลายก็เข้าไปเฝ้าพระราชาทูลว่า ถวายพระพร พวกอมนุษย์เขาโกรธเคือง โปรดให้นำพระบรมธาตุไปเถิด พระราชาตรัสว่า ท่านเจ้าข้า จิตของโยมยังไม่ยินดีก่อน แต่เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็จะทำให้ข้าพเจ้า นำพระบรมธาตุไป ในวันที่ ๗ ผู้คนทั้งหลายก็นำพระบรมธาตุมาถึง ท้าวเธอทรงรับพระบรมธาตุที่มามีด้วยอาการอย่างนั้น ทรงสร้างพระสถูปไว้ ณ กรุงราชคฤห์และทรงทำมหรหารม แม้เหล่าเจ้าพวกอื่น ๆ ก็นำไปตามสมควรแก่กำลังของตน ๆ สร้างพระสถูปไว้ ณ สถานที่ของตน ๆ แล้วทำมหรหารม

เมื่อสถาปนาพระสถูปกันดังนี้แล้ว พระมหากัสสปเถระเห็นอันตรายของพระบรมธาตุทั้งหลาย จึงเข้าไปเฝ้าพระเจ้าอชาตศัตรู แล้วทูลว่า ถวายพระพร ควรเก็บพระบรมธาตุไว้อย่างนี้แหละ พระเจ้าอชาตศัตรูตรัสว่า ดีละ ท่านเจ้าข้า ก็จงด้วยการเก็บพระบรมธาตุของโยม จงยกไว้อก่อน แต่โยมจะนำพระบรมธาตุที่เหลือมาได้อย่างไร

ทูลว่า ถวายพระพร การนำพระบรมธาตุมา ไม่ใช่ภาระของมหาบพิตร แต่เป็นภาระของพวกอาตมภาพ ตรัสว่า ดีละ ท่านเจ้าข้า ขอพระคุณเจ้าโปรดนำพระบรมธาตุมาเถิด โยมจะเก็บไว้ พระเถระเว้นไว้เพียงที่ราชตระกูลนั้น ๆ ปกปิดไว้ พระบรมธาตุส่วนที่เหลือ ก็นำมา

ส่วนพระบรมธาตุทั้งหลายในรามคาม เหล่านาค เก็บรักษาไว้ พระเถระดำริว่าอันตรายของพระบรมธาตุเหล่านั้นไม่มี ต่อไปในอนาคตกาล คนทั้งหลาย จักเก็บไว้ในพระมหาเจดีย์ ในมหาวิหาร ลังกาทวีปดังนี้ แล้วไม่นำพระบรมธาตุเหล่านั้นมา นำมาจากนครทั้ง ๗ ที่เหลือ

ประดิษฐ์จานไว้ ณ ทิศตะวันออกและทิศใต้แห่งกรุงราชคฤห์ อธิษฐานว่า หินอันใดมีอยู่ในที่นี้ หินอันนั้นจงอันตรธานไป ขอฝุ่นจงสะอาดด้วยดี ขอน้ำอย่าขึ้นถึงดังนี้

พระราชฯ สั่งให้ขุดที่นั่น ค่อยๆ ขุดออกจากที่นั่น ก่ออิฐแทน โปรดให้สร้างเจดีย์สำหรับพระ
อสีติมหาสาวก อาจารย์บางพวกกล่าวว่า แม้เมื่อมี**คนถามว่า** พระราชฯ โปรดให้สร้างอะไรไว้ใน
ที่นี้

ตอบว่า ให้สร้างพระเจดีย์สำหรับพระมหาสาวกทั้งหลาย แต่ในที่นั้นลึก ๗๐ ศอก โปรดให้บุเครื่องลาดโลหะไว้ภายใต้ สร้างผอบที่ทำด้วยไม้จันทร์เหลือง เป็นต้น และพระสถูปไว้ อย่างละแปด ๘ ครั้งนั้น พระราชาใส่พระบรมธาตุของพระผู้มีพระภาคเจ้าไว้ในผอบจันทร์ เหลือง ทรงใส่ผอบจันทร์เหลืองเมื่อนั้น ลงในผอบจันทร์เหลืองอีกใบหนึ่ง แล้วทรงใส่ผอบ จันทร์เหลืองเมื่อนั้น ลงในผอบจันทร์เหลืองอีกใบหนึ่ง ดังกล่าวมาจะนี้ เป็นอันทรงรวมผอบ ๘ ใบไว้ในใบเดียวกัน ด้วยอุบายอย่างนั้นแล ทรงใส่ผอบทั้ง ๘ ผอบนั้นลงในพระสถูปจันทร์ เหลือง ๘ สถูป ทรงใส่สถูปจันทร์เหลืองทั้ง ๘ สถูปลงในผอบจันทร์แดง ๘ ผอบ ทรงใส่ผอบ จันทร์แดงทั้ง ๘ ผอบลงในพระสถูปจันทร์แดง ๘ สถูป ทรงใส่สถูปจันทร์แดงทั้ง ๘ สถูปลงใน ผอบงา ทรงใส่ผอบงาทั้ง ๘ ผอบลงในสถูปงา ๘ สถูป แล้วทรงใส่สถูปงาทั้ง ๘ สถูปลงในผอบ รัตนะลวณ ๘ ผอบ ทรงใส่ผอบรัตนะลวณ ๘ ผอบลงในสถูปรัตนะลวณ ๘ สถูป ทรงใส่สถูป รัตนะลวณ ๘ สถูปลงในผอบทองคำ ๘ ผอบ ทรงใส่ผอบทองคำ ๘ ผอบลงในสถูปทองคำ ๘ สถูป ทรงใส่สถูปทองคำ ๘ สถูปลงในผอบเงิน ๘ ผอบ ทรงใส่ผอบเงิน ๘ ผอบลงในสถูปเงิน ๘ สถูป ทรงใส่สถูปเงิน ๘ สถูปลงในผอบมณี ๘ ผอบทรงใส่ผอบมณี ๘ ผอบลงในสถูปมณี ๘ สถูป ทรงใส่สถูปมณี ๘ สถูปลงในผอบทับทิม ๘ ผอบ แล้วทรงใส่ผอบทับทิมลงในสถูปทับทิม ๘ สถูป ทรงใส่สถูปทับทิม ๘ สถูปลงในผอบแก้วลาย ๘ ผอบ แล้วทรงใส่ผอบแก้วลาย ๘ ผอบลงในสถูปแก้วลาย ๘ สถูป ทรงใส่สถูปแก้วลาย ๘ สถูปลงในผอบแก้วผลึก ๘ ผอบ แล้ว ทรงใส่ผอบแก้วผลึกลงในสถูปแก้วผลึก ๘ สถูป

เจตีย์แก้วพลีกมีก่อนเจตีย์ทั้งหมด ถือเอาเป็นประมาณแห่งเจตีย์ในภูป่าราม บนเจตีย์แก้วพลิกนั้น โปรดให้สร้างเรือนทำด้วยรัตนะล้วน บนเรือนรัตนะนั้น ให้สร้างเรือนทำด้วยทองคำไว้ บนเรือนทองคำนั้น ให้สร้างเรือนด้วยเงินไว้ บนเรือนเงินนั้น ให้สร้างเรือนทำด้วยทองแดงไว้ บนเรือนทองแดงนั้น โรยเมล็ดทรายทำด้วยรัตนะทั้งหมด เกลี่ยดอกไม้ น้ำ ดอกไม้

บกไว้ ๑,๐๐๐ ดอก โปรดให้สร้างชาดก ๕๕๐ ชาดก พระอสีติมหาเถระ พระเจ้าสุทโธทนมหาราช พระนางมหายาเทวี สหชาติทั้ง ๗ ทั้งหมดดังกล่าวมานี้ทำด้วยทองคำทั้งสิ้น

โปรดให้ตั้งหมอน้ำเต็ม ที่ทำด้วยทองและเงินอย่างละ ๕๐๐ หมอน ให้ยกธงทอง ๕๐๐ ธง ให้ทำประทีปทอง ๕๐๐ ดวง ประทีปเงิน ๕๐๐ ดวง ทรงใส่ใส่ผ้าเปลือกไม้ไว้ในประทีปเหล่านั้น บรรจุน้ำมันหอม

ครั้งนั้น ท่านพระมหากัสสปะ อธิษฐานว่า พวงมาลัยอย่าเหี่ยว กลิ่นหอมอย่าหาย ประทีปอย่าไหม้ แล้วให้จารึกอักษรไว้ ที่แผ่นทองว่า แม้ในอนาคตกาลครั้งพระกุมารพระนามว่า **อโศก** จักเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระเจ้าอโศกมหาราช ท้าวเธอจักทรงกระทำพระบรมธาตุเหล่านี้ให้แพร่หลายไป ดังนี้ พระราชาทรงเอาเครื่องประดับทั้งหมดบูชา ทรงปิดประตูแล้วเสด็จออกไปตั้งแต่แรก ท้าวเธอครั้งปิดประตูทองแดงแล้ว ทรงคล้องตราบุญแจ่วที่เชือกผูก ทรงวางแท่งแก้วมณีแท่งใหญ่ไว้ที่ตรงนั้นนั่นเอง โปรดให้จารึกอักษรไว้ว่า **ในอนาคตกาลเจ้าแผ่นดินที่ยากจน จงถือเอาแก้วมณีแท่งนี้ กระทำสักการะพระบรมธาตุทั้งหลายเถอ**

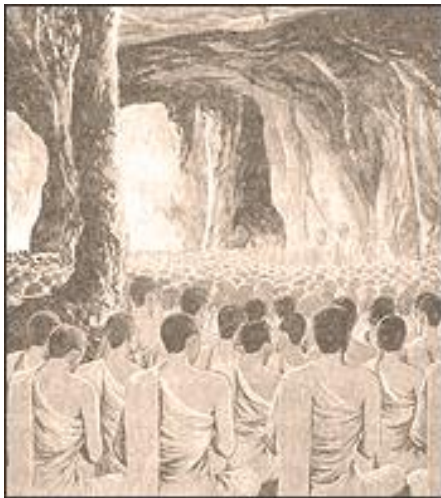
ท้าวสักกะเทวราช เรียก วิสสุกรรมเทพบุตร มาทรงส่งไปด้วยพระดำรัสสั่งว่า พ่อเอ๋ย พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเก็บพระบรมธาตุแล้ว เจ้าจงตั้งกองรักษาการณ์ไว้ที่นั่น วิสสุกรรมเทพบุตร มาประกอบหุ่นยนต์มีโครงร่างร้าย รูปไม้ (หุ่นยนต์) ถือพระขรรค์สี่แฉกพลี ในห้องพระบรมธาตุ เคลื่อนตัวได้เร็วเสมือนลม วิสสุกรรมเทพบุตรประกอบหุ่นยนต์แล้ว ติดลิ้มสลักไว้อันเดียวเท่านั้น เอาลิลาล้อมไว้โดยรอบ โดยอาการเสมือนเรือนสร้างด้วยอิฐ ข้างบนปิดด้วยลิลาแผ่นเดียว ใส่ฝุ่นแล้วทำพื้นให้เรียบ แล้วประดิษฐานสถูปหินไว้บนที่นั้น เมื่อการเก็บพระบรมธาตุเสร็จเรียบร้อยแล้ว แม้พระเถระดำรงอยู่จนตลอดอายุก็ปรินิพพาน แม้พระราชา ก็เสด็จไปตามมฤตกรรม พวกมนุษย์แม่เหล่านั้น ก็ตายกันไป

ปฏิสังขรณ์มหาวิหาร ๑๘ แห่ง

ในคราวที่พระมหากัสสปเถระพร้อมพระภิกษุสงฆ์จะทำการสังคายนาพระธรรมวินัยจึงได้หาสถานที่จะทำการสังคายนา แต่ก่อนอื่นพระเถระเหล่านั้นต้องการปฏิสังขรณ์วัดในกรุงราชคฤห์ทั้งสิ้น ในวันที่ ๒ พระเถระเหล่านั้นได้ไปยืนอยู่ที่ประตูพระราชวัง

พระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จมาไหว้แล้ว รับสั่งถามว่า ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ ! พระคุณเจ้าทั้งหลาย พวกท่านมาเพราะเหตุไร ดังนี้ แล้วจึงทรงรับสั่งย้อนถามถึงกิจที่พระองค์เองควรทำพระเถระทั้งหลายได้ทูลบอกหัตถกรรมเพื่อประโยชน์แก่การปฏิสังขรณ์มหาวิหารทั้ง ๑๘ ตำบล

พระราชาทรงรับว่า ดีละ เจ้าข้า แล้วได้พระราชทานพวกมนุษย์ผู้ทำหัตถกรรม พระเถระทั้งหลายสั่งให้ปฏิสังขรณ์วิหารทั้งหมดเสร็จสิ้นเดือนแรก แล้วได้ทูลให้พระราชาทรงทราบ ว่า ขอถวายพระพร มหาบพิตร ! การปฏิสังขรณ์วิหารเสร็จสิ้นแล้ว บัดนี้อาตมภาพทั้งหลาย จะทำการสังคายนาพระธรรมและพระวินัย

ราชา. ดีละ เจ้าข้า ! ขอพระคุณเจ้าทั้งหลาย จงหมดความคิดระแวงสงสัยกระทำเกิด อาณาจักรจงไว้เป็นภาระของข้าพเจ้า ธรรมจักรจงเป็นภาระของพระคุณเจ้าทั้งหลาย ขอพระคุณเจ้าโปรดใช้ข้าพเจ้าเถิด เจ้าข้า ! จะให้ข้าพเจ้าทำอะไร

พระเถระ. ขอถวายพระพรมหาบพิตร ! ขอพระองค์โปรดเกล้าฯ ให้สร้างสถานที่นั่งประชุมสำหรับภิกษุทั้งหลายผู้ทำสังคายนา

ราชา. จะให้ข้าพเจ้าสร้าง ณ ที่ไหน เจ้าข้า ?

พระเถระ. ควรสร้างที่ประตูถ้ำสัตตบรรณ ข้างภูเขาเวภารบรรพต ขอถวายพระพร

สร้างที่ประชุมสงฆ์สังคายนา

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงรับสั่งว่า ได้เจ้าข้า ! ดังนี้ แล้วรับสั่งให้สร้างมณฑปที่มีเครื่องประดับอันเป็นสาระซึ่งควรพัฒนา มีฝาเสาและบันไดอันนายช่างจำแนกไว้ดี วิจิตรด้วยมาลากรรมและลดากรรมนานาชนิด รวากะว่าจะครอบงำเสียซึ่งสมบัติแห่งราชมณเฑียรของพระมหากษัตริย์ ตกแต่งมณฑปนั้น มีเพดานงดงามรุ่งเรืองดุจสลัดอยู่ซึ่งพวงดอกกุหลุมที่ห้อยย้อยนานาชนิด วิจิตรด้วยเครื่องบูชาดอกไม้ต่าง ๆ มีการงานอันควรทำที่พื้นสำเร็จเรียบร้อยดีแล้ว ประหนึ่งว่ามีพื้นปูด้วยแก้วมณีอันวิจิตรด้วยรัตนะฉะนั้น ภายในมณฑปนั้นทรง

รับสั่งให้ปูเครื่องลาดอันเป็นกบปียะ ๕๐๐ ที่ ซึ่งคำนวณค่ามิได้ สำหรับภิกษุ ๕๐๐ รูป แล้วให้ปูเถรอาสน์ฝั่งข้างด้านทิศทักษิณ ผินหน้าไปทางทิศอุดร ในท่ามกลางมณฑปให้ตั้งธรรมาสันอันควรเป็นที่ประทับนั่งของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าผินหน้าไปทางทิศบูรพาและทรงวางพัดวิชนีอันวิจิตรด้วยงาไวนนธรรมาสันนั้น แล้วรับสั่งให้เผดียงแก่ภิกษุสงฆ์ว่า **ท่านผู้เจริญ ! กิจของข้าพเจ้าสำเร็จแล้ว ขอภิกษุสงฆ์จงทำสังคายนาเถิด เจ้าข้า”**

นี่เป็นกุศลกรรมที่ปัจเจกโพธิสัตว์อชาตัตถุได้ทำไว้ในพระพุทธศาสนาแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลาย ซึ่งจะเป็นอุปนิสัยปัจจัยให้ท่านได้ตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าในอนาคตกาล

๓.๗. การตรัสรู้ปัจเจกโพธิญาณ

การตรัสรู้ธรรมของพระปัจเจกโพธิสัตว์แต่ละองค์มีลักษณะเดียวกันโดยการได้รับอารมณ์สะกิดใจชนิดหนึ่ง ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าสร้างบุญญาธิการไว้ในพระพุทธรเจ้าทั้งปวง

ยังไม่ได้โมกขธรรมในศาสนาของพระชินเจ้า

ด้วยมุข คือ ความสังเวชในนั้นแล ท่านเหล่านั้นเป็น

นักปราชญ์ มีปัญญาแก่กล้า ถึงจะเว้นพระพุทธรเจ้าก็ย่อม

บรรลุปัจเจกโพธิญาณได้ แม้ด้วยอารมณ์ชนิดหนึ่ง

ในโลกทั้งปวง เว้นเราเสียแล้ว ไม่มีใครเสมอกับ

พระปัจเจกพุทธเจ้าได้เลย เราจักบอกคุณเพียงสังเขปนี้

ของท่านเหล่านั้น ท่านทั้งหลายจงฟังคุณของพระมหา牟尼ให้ดี

ดูก่อนอานนท์ผู้เจริญ พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าเหล่าใด กระทำบุญญาธิการไว้ คือ กระทำบุญสมภารไว้ในพระพุทธรเจ้าปางก่อนทั้งหลาย คือ ในอดีตพุทธเจ้าทั้งหลายปางก่อน ยังไม่ได้ความหลุดพ้นในศาสนาของพระชินเจ้าคือยังไม่บรรลुพระนิพพาน พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าเหล่านั้นทั้งหมด เป็นนักปราชญ์ ได้เห็นการกระทำของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือเห็นสิ่งที่ควรให้

เกิดความสังเวชแม้เล็กน้อย ทำสิ่งนั้นให้เป็นอารมณ์เจริญวิปัสสนา จึงได้เป็นพระปัจเจกสัมพุทธเจ้าในโลกนี้

พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นผู้มีปัญญากล้าแข็งดี แม้เว้นจากพระพุทธรูปเจ้าทั้งหลาย คือ แม้เว้นจากโอวาทานุสาสนีของพระพุทธรูปเจ้าทั้งหลาย ย่อมบรรลุปัจเจกสัมโพธิญาณได้ด้วยพระองค์เอง รองจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย

แท้จริงพระปัจเจกพุทธเจ้า ในปัจฉิมภพ (ภพสุดท้ายของการเกิด) ก็ไม่มีใคร ๆ เป็นอาจารย์ ท่านทรงตลอดสังขารทั้ง ๔ ด้วยอัฐกัณฐิกญาณ คือ ญาณที่รู้เฉพาะตนเองนั้นแหละ แต่หาได้บรรลุพระสัพพัญญุตญาณ และ ทศพลญาณไม่

พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายไม่พบพระพุทธรูปเจ้าทั้งหลาย ย่อมอุบัติในกาลอุบัติแห่งพระพุทธรูปเจ้าทั้งหลายเท่านั้น พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสรู้เองแต่ไม่อาจสอนให้คนอื่นรู้ ย่อมทรงตลอดอรรถรสเท่านั้น ย่อมไม่ทรงตลอดธรรมรส เพราะพระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้น ย่อม

ไม่สามารถเพื่อจะยกโลกุตระธรรมเป็นบัญญัติขึ้นแสดงได้ การบรรลุธรรมย่อมมีแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้น เหมือนความฝันที่คนไปฝัน และเหมือนกับรสแห่งกับข้าวที่พรานป่าได้ลิ้มในเมืองฉะนั้น

พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมบรรลุธรรมทั้งหมดอันต่างโดยอิทธิ สมบัติ และ ปฏิสัมภีตา แต่เพราะมีคุณพิเศษจึงต่ำกว่าพระพุทธรูปเจ้าทั้งหลาย แต่เหนือพระสาวกทั้งหลาย ย่อมยังบุคคลเหล่านั้นบรรพชาให้ศึกษาอภิสมจาร ด้วยอุเทศนี้ว่า พึงทำความขัดเกลากิจ ไม่พึงท้อถอย หรือยอมทำอุโบสถด้วยเหตุเพียงพูดว่า “วันนี้ อุโบสถ” และเมื่อจะทำอุโบสถย่อมประชุมกันทำที่รัตนมาลา โคนต้นไม้มีฉัตรชูสะ ในภูเขาคันทมาทน์แล

๓.๘. ปัจเจกพุทธานุภาพ

พระปัจเจกพุทธเจ้าท่านเป็นผู้มีธรรมยิ่งใหญ่ คือ มีบุญสมภารใหญ่อันได้บำเพ็ญมาแล้ว **มีธรรมกายมาก** มีสภาวะธรรมมีใช้น้อยภายในธรรมกาย ท่านมีจิตเป็นอิสระ คือ เป็นไปในคติของจิต ถึงพร้อมด้วยฌาน

พระปัจเจกสัมพุทธเจ้านั้น ชื่อว่า ผู้เดียวโดยส่วนแห่งบรรพชา ไม่มีเพื่อนสอง เพราะละตัณหา เพราะปราศจากราคะ ปราศจากโทสะ ปราศจากโมหะโดยส่วนเดียว เพราะไม่มีกิเลสโดยส่วนเดียว เพราะไปตามเอกายนมรรค เพราะตรัสรู้ปัจเจกสัมโพธิญาณอย่างยอดเยี่ยมแต่ผู้เดียว

พระปัจเจกสัมพุทธเจ้านั้น ตัดกังวลในฆราวาส ตัดกังวลในบุตรและภรรยา ตัดกังวลในญาติ ตัดกังวลในความสงัด ปลงผมและหนวดแล้ว ครองผ้ากาสายะ ออกบวชเป็นบรรพชิต เข้าถึงความเป็นผู้ไม่มีกังวล เป็นผู้เดียวเที่ยวไป เที่ยวไปทั่ว เดินไป พักผ่อน รักษา บำรุง เยียวยา เพราะฉะนั้น พระปัจเจกสัมพุทธเจ้านั้น จึงชื่อว่าเป็นผู้เดียวโดยส่วนแห่งบรรพชาอย่างนี้

พระปัจเจกสัมพุทธเจ้านั้น ชื่อว่าผู้เดียว เพราะไม่มีเพื่อนสองอย่างไร ?

พระปัจเจกสัมพุทธเจ้านั้น เมื่อบวชแล้วอย่างนี้เป็นผู้เดียวเสพอาศัยเสนาสนะ คือ ป่า และป่าชัฏอันสงัด มีเสียงน้อยปราศจากเสียงกึกก้อง ปราศจากลมแต่ชนผู้สัญจรไปมา สมควรทำกรรมลับแห่งมนุษย์ สมควรเป็นที่หลีกเว้น พระปัจเจกสัมพุทธเจ้านั้น เดินผู้เดียว ยืนผู้เดียวนั่งผู้เดียว นอนผู้เดียว เข้าบ้านเพื่อบิณฑบาตผู้เดียว กลับผู้เดียวนั่งในที่ลับผู้เดียว อธิษฐานจงกรมผู้เดียว เป็นผู้เดียวเที่ยวไป เที่ยวไปทั่ว เดินไป พักผ่อน รักษา บำรุง เยียวยา เพราะฉะนั้นพระปัจเจกสัมพุทธเจ้า จึงชื่อว่าเป็นผู้เดียว เพราะไม่มีเพื่อนสอง

พระปัจเจกสัมพุทธเจ้านั้น ชื่อว่าผู้เดียว เพราะละตัณหาอย่างไร ?

พระปัจเจกสัมพุทธเจ้านั้น เป็นผู้เดียวไม่มีใครเป็นเพื่อนอย่างนี้เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร สงัดใจไปอยู่ เริ่มตั้งความเพียรมาก กำจัดมารพร้อมทั้งเสนามารที่ไม่ปล่อยสัตว์ให้

พันอำนาจ เป็นพวกพ้องของผู้ประมาท ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ให้ถึงความไม่มี ซึ่งตัณหาอันมีข้ายแล่นไป ชานไปในอารมณ์ต่าง ๆ

บุรุษผู้มีตัณหาเป็นเพื่อน ท่องเที่ยวไปตลอดกาลนาน
ย่อมไม่ล่วงพ้นสังสาร อันมีความเป็นอย่างนี้และมีความ
เป็นอย่างอื่น ภิกษุผู้มีสติ รู้โทษนี้และตัณหาเป็นแดน
เกิดแห่งทุกข์แล้ว พึงเป็นผู้ปราศจากตัณหา ไม่ถือนั่นวนรอบ

พระปัจเจกสัมพุทธเจ้านั้น ชื่อว่าผู้เดียว เพราะอรรถว่า ละตัณหาอย่างนี้

พระปัจเจกสัมพุทธเจ้านั้น ชื่อว่าผู้เดียว เพราะไปตามเอกายนมรรคอย่างไร ?

สติปัฏฐาน ๔ สัมมปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ ท่านกล่าวว่า เอกายนมรรค

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเห็นธรรมเป็นส่วนสูงสุดแห่ง
ความสิ้นไปแห่งชาติ ทรงอนุเคราะห์ด้วยพระทัยเกื้อกูล
ย่อมทรงทราบธรรมอันเป็นทางเป็นทีไปแห่งบุคคลผู้เดียว
ในปางก่อนพุทธานุทตติขันธ์แล้ว จักข้าม และข้ามอยู่
ซึ่งโอชะ ด้วยธรรมอันเป็นทางนั้น ดังนี้

พระปัจเจกสัมพุทธเจ้านั้น ชื่อว่าผู้เดียว เพราะไปตามเอกายนมรรคอย่างนี้

พระปัจเจกสัมพุทธเจ้านั้น ชื่อว่าผู้เดียว เพราะตรัสรู้ซึ่งปัจเจกสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยมอย่างไร ?

ญาณในมรรค ๔ ปัญญา ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ ปัญญาเป็น
เครื่องพิจารณา ปัญญาเป็นเครื่องเห็นแจ้ง สัมมาทิฏฐิ ท่านกล่าวว่า ปัญญาเครื่องตรัสรู้
พระปัจเจกสัมพุทธเจ้านั้น ตรัสรู้แล้วซึ่งสัจจะทั้งหลายด้วยปัจเจกพุทธญาณ ตรัสรู้ว่า

สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา

ตรัสรู้ว่า เพราะอวิชชาเป็นปัจจัยจึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัยจึงมีวิญญาณ เพราะ
วิญญาณเป็นปัจจัยจึงมีนามรูป เพราะนามรูปเป็นปัจจัยจึงมีสฬายตนะ เพราะสฬายตนะเป็น
ปัจจัยจึงมีผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัยจึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัยจึงมีตัณหา เพราะ

ตัณหาเป็นปัจจัยจึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัยจึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัยจึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัยจึงมีชราและมรณะ

ตรัสรู้ว่า เพราะอวิชชาดับสังขารจึงดับ เพราะสังขารดับวิญญาณจึงดับ เพราะวิญญาณดับนามรูปจึงดับ เพราะนามรูปดับสฬายตนะจึงดับ เพราะสฬายตนะดับผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับเวทนาจึงดับ เพราะเวทนาดับตัณหาจึงดับ เพราะตัณหาดับอุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับภพจึงดับ เพราะภพดับชาติจึงดับ เพราะชาติดับชราและมรณะจึงดับ

ตรัสรู้ว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกขสมุทัย นี่ทุกขนิโรธ นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

ตรัสรู้ว่า เหล่านี้อาสวะ นี่เหตุให้เกิดอาสวะ นี่ความดับอาสวะ นี่ปฏิปทาให้ถึงความดับอาสวะ

ตรัสรู้ว่า ธรรมเหล่านี้ควรรู้ยิ่ง ธรรมเหล่านี้ควรละ ธรรมเหล่านี้ควรให้เจริญ ตรัสรู้เหตุเกิด ความดับ โทษ และอุปายเป็นเครื่องสลัดออกแห่งผัสสาตนะ ๖ แห่งอุปาทานชั้น ๖ ตรัสรู้เหตุเกิด ความดับ โทษ และอุปายเป็นเครื่องสลัดออกแห่งมหาภูต ๔

ตรัสรู้ว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา ตรัสรู้ ตามตรัสรู้ ตรัสรู้พร้อม ถูกต้อง ทำให้แจ้ง ซึ่งธรรมที่ควรตรัสรู้ ควรตามตรัสรู้ ควรตรัสรู้พร้อม ควรถูกต้อง ควรทำให้แจ้ง ทั้งหมดนั้น ด้วยปัจเจกโพธิญาณ เพราะฉะนั้น พระปัจเจกสัมพุทธเจ้านั้นจึงชื่อว่าผู้เดียว เพราะตรัสรู้ปัจเจกสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยมอย่างนี้

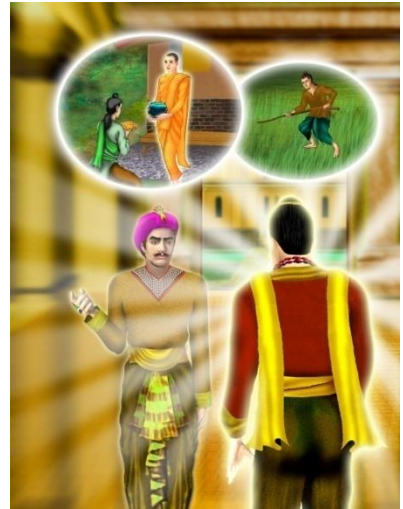
๓.๙. การบำเพ็ญประโยชน์

พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายมีปกติประพฤติด้วยความเอ็นดู และความกรุณาเป็นต้นในเหล่าสัตว์ในปัจจุตชนบท (บ้านนอก ชายแดน หลังเขา) เป็นเช่นกับดวงประทีป อันโพล่งอยู่ในโลกหน้าและโลกนี้ ด้วยการกระทำความอนุเคราะห์แก่ชาวโลกทั้งสิ้น

พระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านี้ปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่โลกทั้งหมด ติดต่อกัน คือ ตลอดกาล คือ

๑. เป็นผู้ควรเพื่อรับทักษิณารัตน์ คือ ทานชั้นเลิศของชาวโลกโดยส่วนเดียว เป็นผู้ควรรับสุนทรทาน เพราะเป็นผู้ไม่มีกิเลส ทำทานของผู้ถวายให้มีผลมาก หาประมาณมิได้

พระพุทธะผู้บรรลุปัจเจกญาณเหล่านี้เป็นผู้แน่นอน คือ อิมมนำบริบูรณ์เป็นนิตย คือ เป็นนิตยกาล แม้จะไม่มีอาหารตลอด ๗ วัน ก็บริบูรณ์อยู่ได้ด้วยอำนาจนิโรธสมบัติและผลสมบัติ

ท่านจึงเป็นใหญ่ คือ เป็นประธานเป็นเจ้าของ เพราะรับอาหารมีประมาณน้อยของเหล่าทายกมากมาย แล้วให้ได้บรรลุถึงสวรรค์ และนิพพาน

จริงอย่างนั้น ท่านเป็นใหญ่เป็นประธานโดยรับส่วนแห่งภัตของคนหาบหน้้า ชื่อว่า **อन्नการะ** (แปลว่า คนหาบหน้้า) เมื่อเขามองเห็นอยู่ ก็ฉันให้ดู ยังเหล่าเทวดาให้ให้สาธุการ แล้วทำนายอन्नการะผู้ซึ้งใจให้ได้รับตำแหน่งเศรษฐี แล้วยังทรัพย์นับด้วยโกฏิให้เกิดขึ้น

และโดยรับบิณฑบาตที่พระโพธิสัตว์เหียบฝักปทุมอันผุดขึ้นในหลุมถ่านเพลิง ไม่ตะเคียนที่มารนิรมิตขึ้น เมื่อพระโพธิสัตว์นั้นมองเห็นอยู่นั้นแหละ ได้ทำความโสมนัสให้เกิดขึ้นด้วยการเหาะไป (ดังกล่าวไว้) ในขีร้งการชาดก

และโดยที่พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย ผู้เป็นโอรสของพระอัครมเหสีอรุณวดี ยังความโสมนัสให้เกิดขึ้นแก่มหาชน พระโพธิสัตว์และเทวี ด้วยการเหาะมาจากเขาคันธมาทน์ ด้วยการอาราธนาของพระเทวีแห่งพระเจ้ามหาชนแล้วรับการถวายทาน

อนึ่ง ในกาลที่พระพุทธเจ้ายังไม่อุบัติขึ้น เมื่อฉาดกภัยเกิดขึ้นในชมพูทวีปทั้งล้น พาราณสีเศรษฐีทำ

ข้าวเปลือกในฉางหกหมื่นนางซึ่งบรรจุไว้เต็มรักษาไว้ให้หมดไป เพราะอาศัยฉาตกภัย ทำข้าวเปลือกที่ฝังไว้ในแผ่นดินและข้าวเปลือกที่บรรจุไว้ในตุ่มหกพันตุ่มให้หมดไป และทำข้าวเปลือกที่ขยำกับดินเหนียวแล้วทาไว้ที่ฝาปราสาททั้งสิ้นให้หมดไป ในคราวนั้นเหลือข้าวเพียงทะนานเดียวเท่านั้น จึงนอนทำความคิดให้เกิดขึ้นว่า เราจักกินข้าวนี้แล้วตายวันนี้ พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งมาจากเขาคันธมาทน์ได้ยืนอยู่ที่ประตูเรือน เศรษฐีเห็นท่านเข้าจึงเกิดความเลื่อมใส **เมื่อจะบริจาคชีวิตถวาย จึงเกลี้ยภัตดาหารลงในบาตร**ของพระปัจเจกสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าจึงเสด็จไปยังที่อยู่ เมื่อเศรษฐีมองเห็นอยู่นั้นแล ได้ฉันพร้อมกับพระปัจเจกสัมพุทธเจ้า ๕๐๐ องค์ ด้วยอานุภาพของตน ในคราวนั้นท่านเศรษฐีและภรรยาได้ปิดหม้อข้าวที่หุงภัตแล้วตั้งไว้

เมื่อความหิวเกิดขึ้นแก่เศรษฐีผู้กำลังหลับ เขาก็ลุกขึ้นกล่าวภรรยาว่า นางผู้เจริญ เธอจงดูสักว่าภักตอันเป็นข้าวตั้งในภัต นางผู้มีการศึกษาก็ไม่กล่าวว่า ให้หมดแล้วมิใช่หรือ นางเปิดฝาหม้อข้าวดู

ทันใดนั้นหม้อข้าวนั้นได้เต็มด้วยภัตแห่งข้าวสาลี มีกลิ่นหอม เช่นกับดอกมะลิตุ้ม นางกับเศรษฐีดีใจ ตนเอง คนที่อยู่ในเรือนทั้งสิ้น และชาวเมืองทั้งสิ้นพากันบริโภคที่ ที่คนตักเอาด้วยทัพพีกลับเต็มอยู่ ข้าวสาลีมีกลิ่นหอม เต็มในฉางทั้งหกหมื่นนาง ชนชาวชมพูทวีปทั้งสิ้นถือเอาพืชข้าวเปลือกจากเรือนของเศรษฐีนั้นแหละ จึงพากันมีความสุข

พระพุทธรูปเป็นใหญ่ คือ เป็นเจ้าของในการก้าวลงสู่ความสุข การบริหารรักษาและการให้บรรลुสววรรค์และนิพพานในหมู่สัตว์มีใช้น้อย มีอาทิอย่างนี้

คำที่พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย ภาษิต คือ กล่าวไว้ดีแล้ว ด้วยอำนาจโอวาทและอนุสาสน์

พาลชนเหล่าใดไม่กระทำ คือ ไม่ใส่ใจถึงคำภาษิตของพระปัจเจกสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย เห็นปานนั้น พาลชนเหล่านั้นย่อมเที่ยวไป คือ เล่นไปในกองทุกข์ คือ ในสังสารทุกข์ ด้วยอำนาจการเกิดขึ้นบ่อย ๆ

คำที่พระปัจเจกสัมพุทธเจ้ากล่าวดีแล้ว คือกล่าว เพื่อต้องการความหลุดพ้นจากอบายทั้ง ๔

๒. เป็นกัลยาณมิตรชวนบวช ในคราวที่พระมหาโพธิสัตว์เกิดเป็นกษัตริย์แล้วมัวเมาประมาทในราชสมบัติ พระปัจเจกพุทธเจ้าผู้เคยเป็นอดีตเพื่อนในสมัยเป็นคฤหัสถ์ก็ได้กลับมาชักชวนให้พระมหาสัตว์ ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ดังเรื่องทริมุขะ¹ มีเรื่องย่อต่อไปนี้

มีสหาย ๒ คน คือ พระโพธิสัตว์พรหมทัตถกุมารซึ่งเป็นพระโอรสของพระเจ้าพาราณสี และทริมุขบุตรปุโรหิต เดินทางกลับจากการศึกษาในต่างแดน ระหว่างทางแวะพักนอนที่สวนสาธารณะของเมืองหนึ่ง ในวันนั้นกษัตริย์ของเมืองนั้นสวรรคต ไม่มีใครสืบต่อราชบัลลังก์ พวกอำมาตย์จึงแต่งราชรถเสด็จหาย ราชรถได้มาหยุดอยู่ที่พระบาทของพรหมทัตถกุมาร ประชาชนเหล่านั้น ได้พากันทำการอภิเษก พระโพธิสัตว์นั้นที่พระราชอุทยานนั่นเอง พระองค์มิได้ทรงรำลึกถึงทริมุขกุมาร เพราะความมึนเมา พระองค์เสด็จขึ้นพระราชรถ มีบริวารห้อมล้อม เข้าไปสู่พระนคร ทรงกระทำประทักษิณ แล้วประทับยืนที่ประตูพระราชนิเวศน์นั่นเอง ทรงพิจารณาถึงฐานะอันตรของอำมาตย์ทั้งหลาย แล้วเสด็จขึ้นสู่ปราสาท ขณะนั้น ทริมุขกุมาร คิดว่าบัดนี้ พระราชอุทยานว่างแล้ว จึงมานั่งที่คิลามังคล ลำดับนั้น ไบไม้เหลือองได้วิ่งลงมาข้างหน้าของเขา เขาเริ่มตั้งความสิ้นและความเสื่อมไป ในไบไม้เหลือองนั้นนั่นเอง พิจารณาไตรลักษณ์ให้แผ่นดินก็ก้องไป พร้อมกับให้พระปัจเจก

โพธิญาณเกิดขึ้น ในขณะนั้นนั่นเอง เพศคฤหัสถ์ของท่านอันตรธานไป บาตรจีวรที่สำเร็จด้วยฤทธิ์ ก็ล่องลอยมาจากอากาศสวมที่ศีรษะของท่าน ทันใดนั้นนั่นเอง ท่านก็เป็นผู้ทรงไวซึ่งบริวาร ๘ สมบูรณ์ด้วยอิริยาบถ เป็นเหมือนพระเถระผู้มีพรรษาร้อย

พรรษา เทาะไปในอากาศด้วยฤทธิ์ ได้ไปยังจอมนันทมูลกะ ในท้องถื่นป่า หิมพานต์

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ก็เสวยราชสมบัติ โดยธรรม แต่เพราะเป็นผู้มึนเมาจึงทรงเป็นผู้มัวเมาด้วยยศ ไม่ทรงรำลึกถึงทริมุขกุมาร เป็นเวลาถึง ๔๐ ปี แต่เมื่อเวลาเลย ๔๐ ปีผ่านไปแล้ว พระองค์ทรงรำลึกถึงเขาแล้ว จึงตรัสว่า ฉันทมีสหายอยู่คนหนึ่ง ชื่อว่าทริมุข เขาอยู่ที่ไหนหนอ ? ดังนี้แล้ว มีพระราชประสงค์จะพบพระสหายนั้น ตั้งแต่นั้นมาพระองค์ก็ตรัสถามหา ภายใน

¹ พุ.ชา.อ.ทริมุขชาดก 59/27

เมืองบ้าง ท่ามกลางบริษัทบ้างว่า ทริมุขกุมาร สหายของฉันอยู่ที่ไหน ? ผู้ใดบอกที่อยู่ของเขาแก่ฉัน ฉันจะให้ยศสูงแก่ผู้นั้น เมื่อพระองค์ทรงระลึกถึงเขาอยู่บ่อย ๆ อย่างนี้นั่นเอง เวลาได้ผ่านไปถึง ๑๐ จนพระราชามีพระชนมายุ ๕๐ ปี แม่พระปัจเจกพุทธเจ้าทรงพระนามว่า ทริมุข ทรงรำลึกถึงอยู่ ก็ทรงทราบว่ สหายรำลึกถึงเราอยู่แล แล้วทรงดำริว่า บัดนี้ พระโพธิสัตว์นั้น ทรงพระชรา จำเริญด้วยพระโอรสพระธิดา เราจักไปแสดงธรรมถวายให้พระองค์ทรงผนวช ดังนี้แล้ว จึงได้เสด็จมาทางอากาศด้วยฤทธิ์ ลงที่พระราชอุทยาน นั่งบนแผ่นศิลา เหมือนพระพุทธรูปทองคำก็ปานกัน เจ้าหน้าที่รักษาพระราชอุทยานเห็นท่านแล้ว เข้าไปเฝ้าทูลถามว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท่านมาจากที่ไหน? พระปัจเจกพุทธเจ้าตรัสตอบว่า มาจากเงื้อมเขานันท์มูลกะ

จ. ท่านเป็นใคร ?

พ. อาตมภาพ คือ พระปัจเจกพุทธเจ้า ชื่อว่า ทริมุข โยม

จ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ทรงรู้จักในหลวงของข้าพระองค์ทั้งหลายไหม ?

พ. รู้จักจะ..โยม ตอนอาตมาเป็นคฤหัสถ์ พระองค์ทรงเป็นสหายของอาตมา

จ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในหลวงมีพระราชประสงค์จะพบพระองค์ ข้าพระองค์ จักทูลบอกว่า พระองค์เสด็จมาแล้ว

พ. เชิญโยมไปทูลบอกเถิด

จ. รับพระบัญชาแล้ว รีบด่วนไปที่เดียว ทูลในหลวงถึงความที่พระทริมุขปัจเจกพุทธเจ้าประทับอยู่ที่แผ่นศิลาแล้ว

ในหลวงตรัสว่า ได้ทราบว่าพระสหายของฉันมาแล้ว ฉันจักไปเยี่ยมท่าน แล้วเสด็จขึ้นรถไปยังพระราชอุทยาน พร้อมด้วยข้าราชการบริพารจำนวนมาก ไหว้พระปัจเจกพุทธเจ้า ทำการปฏิสันถาร แล้วนั่ง ณ ที่สมควรข้างหนึ่ง ครั้นนั้น พระปัจเจกพุทธเจ้าทรงทำปฏิสันถารกะพระองค์ พลังทูลคำมีอาทิว่า ขอถวายพระพร พระองค์ทรงเสวยราชสมบัติโดยธรรมอยู่หรือ ? ไม่ทรงลุ่มานาจอคติหรือ ? ไม่ทรงเบียดเบียนประชาสัตว์เพื่อต้องการทรัพย์หรือ ? ทรงบำเพ็ญบุญ มีทานเป็นต้นอยู่หรือ ? ดังนี้แล้ว ทูลว่า ขอถวายพระพร พระองค์ทรงพระชรภาพแล้ว **บัดนี้เป็นสมัยของพระองค์ที่จะทรงละกาม เสด็จออกผนวชเถิด** เมื่อจะทรงแสดงธรรมถวายพระองค์ จึงได้ทูลถาม ว่า :-

กามทั้งหลายเหมือนหล่ม กามทั้งหลาย
เหมือนพุ ก็อาตมภาพได้ทุลภัยนี้ไว้ว่ามีมูล ๓
ฐิติและควัน อาตมภาพก็ได้ถวายพระพรแล้ว
ข้าแต่พระเจ้าพรหมทัต มหาบพิตร ขอพระองค์
จงทรงละสิ่งเหล่านั้น เสด็จออกผนวชเถิด

พระราชา ครั้นทรงสดับคำนั้นแล้ว เมื่อจะตรัสบอกความที่พระองค์ทรงคิดอยู่ ด้วย
กิเลสทั้งหลาย จึงตรัสว่า :-

ดูก่อนพรหมณ์ โยมทั้งกำหนด ทั้งยินดี
ทั้งสยบอยู่ในกามทั้งหลาย ต้องการมีชีวิตอยู่
ไม่อาจละกามนั้น ที่มีรูปสะพรึงกลัวได้
แต่โยมจักทำบุญไม่ใช้น้อย

พระเจ้าพรหมทัตนั้น แม้เป็นผู้ที่พระปัจเจกพุทธเจ้า ตรัสสรรเสริญการบรรพชา แล้ว
ถวายพระพรว่า “ขอมหาบพิตร จงทรงทอดทิ้งกิเลสทั้งหลาย แล้วทรงเป็นสมณะเถิด” ก็ยังตรัส
ว่า “โยมไม่อาจจะทอดทิ้งกิเลส เป็นสมณะได้”

ได้ทราบว่าคุณบำโนโลกนี้มี ๘ จำพวก เพราะฉะนั้น โบราณจารย์จึงได้กล่าวไว้ว่า คนที่
ได้สัญญาว่าเป็นบ่ามี ๘ จำพวก คือ :-

๑. บ้ากาม คือ ตกอยู่ใต้อำนาจจิตของผู้อื่น ตกอยู่ใต้อำนาจความโลภ
๒. บ้าโกรธผู้อื่น คือ ตกอยู่ใต้อำนาจวิหีสาจิตเบียดเบียนคนอื่น
๓. บ้าความเห็น คือ บ้าทฤษฎีหรือบ้าลัทธิ ตกอยู่ใต้อำนาจความเข้าใจผิด
๔. บ้าความหลง คือ ตกอยู่ในอำนาจความไม่รู้
๕. บ้ายักษ์ คือ ตกอยู่ใต้อำนาจยักษ์
๖. บ้าดีเดือด คือ ตกอยู่ในอำนาจของดีที่วิปริตแตกชาน
๗. บ้าสุรา คือ ตกอยู่ใต้อำนาจการดื่มน้ำเมาสิ่งเสพติด
๘. บ้าเพราะความสูญเสีย คือ ตกอยู่ในอำนาจของความเศร้าโศก

ในจำนวนบ้า ๘ จำพวกเหล่านี้ พระมหาสัตว์ ในชาติกนี้เป็นผู้บ้ากาม ตกอยู่ใต้อำนาจความโลภ จึงไม่รู้คุณของบรรพชา **ถามว่า** ก็โลภะนี้ ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ทำลายคุณความดี ด้วยประการดังที่กล่าวมาแล้วนี้ แต่เหตุไฉนสัตว์ทั้งหลาย จึงไม่อาจหลุดพ้นไปได้

ตอบว่า เพราะความโลภนั้นเจริญแล้ว โดยรวมกันเป็นเวลาหลายแสนโกฏิกัป ในสงสารที่ไม่มีใครตามพบเงื่อนต้นเลย เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว บัณฑิตทั้งหลาย จึงละด้วยอำนาจแห่งการพิจารณาหลายอย่างมีอาทิว่า กามทั้งหลายมีความขึ้นใจน้อย

แม้เมื่อพระมหาสัตว์นั้นตรัสว่า โยมไม่อาจจะบวชได้ **พระทรมุขปัจเจกพุทธเจ้า** ก็ไม่ทรงทอดธุระ เมื่อจะถวายพระโอวาทให้ยิ่งขึ้นไป จึงตรัสว่า :-

ผู้ที่ถูกผู้มุ่งประโยชน์ อนุเคราะห์ด้วยประโยชน์เกื้อกูล กล่าวสอนอยู่ แต่ไม่ทำตามคำสอน เป็นคนโง่ ลำคัญว่าสิ่งนี้เท่านั้นประเสริฐกว่าสิ่งอื่น จะเข้าถึงกรรมสิทธิ์ แล้ว ๆ เล่า ๆ จะเข้าถึงนรกชนิดร้ายกาจ เหล่าสัตว์ที่ยังไม่ปราศจากราคะในกามทั้งหลายติดแล้วในกายของตน ละยังไม่ได้ ซึ่งที่ที่ไม่สะอาด ของผู้สะอาดทั้งหลาย ที่เต็มไปด้วยมูตรและคู

พระทรมุขปัจเจกพุทธเจ้า ครั้นทรงแสดงถึงทุกข์ ทั้งที่มีการก้าวลงสู่กรรมเป็นมูลฐาน ทั้งที่มีการบริหารเป็นมูลฐานแล้ว บัดนี้เพื่อจะทรงแสดงถึงทุกข์ที่มีการออกจากกรรมเป็นมูลฐาน จึงได้ตรัสคาถาหนึ่งกับกิงคาถาไว้ว่า :-

สัตว์ทั้งหลายเลอะอุจจาระ เปื้อนเลือดเลอะไขออกมา เพราะว่า
สัตว์ทั้งหลายถูกต้องสิ่งใด ๆ ด้วยกายอยู่ในขณะใด ในขณะนั้นเอง
ก็สัมผัสผองทุกข์ล้วน ๆ ที่ไม่มีความแช่มชื่นเลย อาตมภาพเห็นแล้ว
จึงได้ทูลถวายพระพร ไม่ได้ฟังจากผู้อื่นทูลถวายพระพร แต่อาตมภาพ
ระลึกถึงขันธที่เคยอยู่อาศัยมาเป็นจำนวนมาก

พระทรมุขปัจเจกพุทธเจ้านั้นทรงให้พระราชานั้น ผู้ทรงมีพระปัญญา มีความสามารถรู้เหตุและมีไช้เหตุ ให้ทรงรู้พระองค์ ให้ทรงสำนึกได้ ให้ทรงทำตามถ้อยคำของตน

พระปัจเจกพุทธเจ้า ครั้นทรงแสดงโทษในกามทั้งหลาย ทรงยังพระราชให้ทรงถือเอาถ้อยคำของตนอย่างนี้แล้ว จึงตรัสว่า **“ขอถวายพระพรมหาบพิตร บัดนี้ พระองค์จะทรงผนวชหรือไม่ทรงผนวชก็ตาม แต่ว่า อาตมภาพได้แสดงโทษในกามทั้งหลายและอันสงส์ในการบวช**

ถวายมหาบพิตรแล้ว ขอมหาบพิตรจงอย่าทรงประมาท” ดังนี้แล้ว ได้ทรงเหาะไปในอากาศ

ทรงเหยียบกลีบเมฆ เสด็จไปยังเจ็ดมณฑลแห่งนั้นเอง เหมือนพระยาหงส์ทองจะนั้น พระมหาสัตว์ทรงปกครองอัญชลีที่รุ่งโรจน์ รวมทั้ง ๑๐ นิ้ว ไว้บนพระเศียรนมัสการอยู่ เมื่อพระปัจเจกพุทธเจ้านั้นพ้นทัศนวิสัยไปแล้ว จึงตรัสสั่งให้หาพระราชบุตรพระองค์ใหญ่ คือเจ้าฟ้าใหญ่มาเฝ้า ทรงมอบราชสมบัติให้แล้ว เมื่อมหาชนกำลังร้องไห้คร่ำครวญกัน

อยู่ ได้ทรงละกามทั้งหลาย เสด็จไปสู่ป่าหิมพานต์ ทรงสร้างบรรณศาลา ผนวกเป็นฤาษี ไม่นานเลยก็ได้ทรงยังอภิญญาและสมบัติให้เกิดขึ้น ในเวลาสิ้นพระชนมายุก็ได้ทรงเข้าถึงพรหมโลก

๓. ให้อารมณ์สังเวชแก่ผู้มีอุปนิสัยปัจเจกพุทธะ

พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย ท่านยังสามารถตรวจดูว่าใครมีอหังการที่จะได้บรรลุปัจเจกโพธิญาณในชาติปัจจุบันนี้ และจะทำหน้าที่กัลยาณมิตรให้อารมณ์ที่เหมาะสมแก่ผู้นั้นจะบรรลุปัจเจกโพธิญาณได้ ดังเรื่องต่อไปนี้

ในกาลครั้งนั้น พระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่ง อาศัยกรุงพาราณสีอยู่ที่อิสิปตนะ ท่านลุกขึ้นตามกาล ทำกิจทั้งปวงมีเสนาสนวัตร บริกรรมร่างกายและมนสิการเป็นต้น ออกจากที่หลีกเร้น นึกอยู่ว่า “วันนี้ จักรับภิกษาที่ไหน” เห็นสมบัติของพระกุมารแล้ว พิจารณาว่า “ในกาลก่อนพระกุมารนี้ทรงทำกรรมอะไร” ดังนี้ รู้ว่า “พระกุมารนี้ได้ถวายบิณฑบาตแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าเช่นเรา แล้วตั้งปรารภ ๔ อย่าง ในปรารภ ๔ อย่างนั้น ๓ อย่างสำเร็จแล้ว อีกอย่างหนึ่ง ยังไม่สำเร็จก่อน **เราจักให้อารมณ์โดยอุบายแก่พระกุมารนั้น**” ดังนี้แล้ว ได้ไปสู่สำนักของพระกุมาร ด้วยอำนาจแห่งภิกขาจริยา พระกุมารทรงเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้านั้นแล้ว ตรัสว่า “ข้าแต่พระสมณะ ท่านอย่ามาในที่นี้ ด้วยว่า คนเหล่านั้นพึงกล่าวแก่ท่านว่า จงเคียวสิ่งนี้ จงกินสิ่งนี้” พระปัจเจกพุทธเจ้านั้น กลับจากที่นั้น ด้วยคำพูดคำเดียวเท่านั้น เข้าไปสู่เสนาสนะของตน

ฝ่ายพระกุมารตรัสกะชนว่า “สมณะนี้พอถูกเราพูดแล้ว ก็กลับโกรธแก่เราหรือหนอ” แต่ที่นั้น แม้อันชนเหล่านั้นทูลว่า “ข้าแต่พระสมมติเทพ ธรรมดาบรรพชิตทั้งหลายเป็นผู้โกรธเป็นเบื้องหน้าหาได้ ย่อมเป็นอยู่ด้วยปัจจัยที่คนอื่นถวายด้วยใจเลื่อมใส” ดังนี้ ทรงดำริว่า สมณะ

นั่นคงเป็นอย่างนั้น จึงทูลแต่พระมารดาและพระบิดาว่า “จักยังพระบัจเจกพุทเธเจ้านั้นให้อวดโทษ” ดังนี้แล้ว เสด็จทรงช้าง เสด็จไปสู่วาฬิสีปัตนะ ด้วยอาณูภาพพระราชาอันยิ่งใหญ่ ทรงเห็นฝูงเนื้อจึงตรัสถามผู้ติดตามว่า เหล่านั้นชื่ออะไร

บ. เหล่านั้นชื่อว่า เนื้อ พระเจ้าข้า

ก. เนื้อเหล่านั้นกล่าวว่า “จงเคี้ยวสิ่งนี้ จงกินสิ่งนี้ จงลื้มสิ่งนี้ ดังนี้แล้วปฏิบัติอยู่ มี หรือไม่มี”

บ. ไม่มีพระเจ้าข้า ที่ใดมีหญ้าและน้ำหาง่าย เนื้อทั้งหลายก็อยู่ในที่นั้น

พระกุมารทรงคิดว่า เนื้อเหล่านี้ ถึงไม่มีใครรักษา ก็ย่อมอยู่ในที่ที่ปรารถนา ฉันใด ในกาลใดหนอแล แม่เราก็จึงอยู่ ฉะนั้น ดังนี้แล้ว ทรงยึดถือข้อนั้นเป็นอารมณ์

ฝ่ายพระบัจเจกพุทเธเจ้ารู้การเสด็จมาของพระกุมารนั้นแล้ว กวาดทางแห่งเสนาสนะ และที่จงกรม ทำให้เกลี้ยง แล้วแสดงรอยเท้าเดินจงกรม ๑-๒-๓ รอย กวาดโอกาสแห่งที่เป็นที่อยู่ในกลางวันและบรรณศาลา ทำให้เกลี้ยงแล้วแสดงรอยเท้าเข้าไป แต่ไม่แสดงรอยเท้าออกมาแล้วไปในที่อื่น

พระกุมารเสด็จไปในที่นั้น ทรงเห็นประเทศนั้น ซึ่งกวาดทำให้เกลี้ยงแล้ว ทรงคิดว่า “ชะรอยพระบัจเจกสัมพุทเธเจ้านั้นอยู่ในที่นั้น” ทรงสดับคำที่ปริชนทูลแล้ว ตรัสว่า ก็พระสมณะนั้นโกรธแม้แต่เช้า บัดนี้เห็นช้างและม้าเป็นต้นเหยียบโอกาสของตน ก็จงพึงโกรธยิ่งขึ้น พวกท่านจงนั่งในที่นี้เท่านั้น ดังนี้แล้ว เสด็จลงจากคอช้าง พระองค์เดียวเท่านั้น เสด็จเข้าสู่เสนาสนะ ทรงเห็นรอยเท้าในโอกาสที่กวาดดีแล้วตามข้อวัตร มีพระทัยเลื่อมใสว่า พระสมณณ์นี้ จงกรมอยู่ในที่นี้ คงไม่คิดถึงการค้าขายเป็นต้น ชะรอยจะคิดถึงประโยชน์เกื้อกูลของตนเท่านั้น แน่แท้ เสด็จขึ้นสู่ที่จงกรม ทรงกระทำให้ห่างไกลจากวิตกอันหนาแน่น ประทับนั่งบนแผ่นศิลา **ทรงมีอารมณ์เดียวเกิดพร้อมแล้วเสด็จเข้าสู่บรรณศาลา ทรงเห็นแจ้งอยู่ ทรงบรรลุปัจเจกโพธิญาณ** ครั้นปุโรหิตทูลถามถึงกรรมฐานโดยนัยก่อนนั้นแล ประทับนั่งบนนภาภาศ ตรัสพระคาถานี้ว่า

เนื้อในป่าที่บุคคล ไม่ผูกแล้ว ย่อมไปหากิน

ตามความปรารถนา ฉันใด นรชนผู้รู้แจ้ง

เพ่งความประพฤติดิตตามความพอใจของตน

พึงเที่ยวไปแต่ผู้เดียว เหมือนนอแรดจะนั้น

นักศึกษาจะเห็นได้ว่า พระปัจเจกพุทธเจ้าท่านก็ได้บำเพ็ญประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ชาวโลกมากมายเหมือนกัน มีใช้ว่าท่านจะนั่งดูตายอย่างที่เขาใจกัน และความจริงสิ่งที่ท่านได้บำเพ็ญประโยชน์ยังมีอีกมาก แต่ในที่นี้ได้นำมากล่าวไว้โดยย่อเท่านั้น หากนักศึกษาสงสัยก็ศึกษาเพิ่มเติมได้จากพุทธาปทานในพระไตรปิฎกเถรานุเถระ